

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Е. ЛУЗИК

« __ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: «Гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у
ранньому дорослому віці»**

Виконавець: студентка 201 групи Клименко Марина Андріївна

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент Алпатова Олександра Валентинівна

Нормоконтролер: _____ Михеєва Т. О.

(підпис)

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Е. Лузік

«___» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Клименко Марина Андріївна

1. Тема кваліфікаційної роботи «Гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці» затверджена наказом ректора від «04» жовтня 2021 р. № 2133/ст.

2. Термін виконання роботи: з 11 жовтня 2021 до 16 грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого другого та третього розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 91 сторінки, з них обсяг основного тексту 63 сторінки, список використаних джерел нараховує 51 позицію.

4. Зміст кваліфікаційної роботи: Вступ; Розділ I. Теоретичний аналіз гендерних особливостей встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці; Висновки до першого розділу; Розділ II. Емпіричне дослідження гендерних відмінностей у встановленні міжособистісних стосунків чоловіка та жінки у ранньому дорослому віці; Висновки до другого розділу; Розділ III. Шляхи надання психологічної допомоги подружнім парам з проблемами встановлення міжособистісних стосунків; Висновки до третього розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): таблиці, рисунки.

Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	11.10.2021	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	15.10.2021	
3.	Написання основної частини. Перше читання керівника	15.11.2021	
4.	Написання вступу, висновків	22.11.2021	
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові	29.11.2021	
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	02.12.2021	
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	13.12.2021	
8.	Подання остаточного варіанту на кафедру	16.12.2021	
9.	Захист роботи	28-29.12.2021	

6. Дата видачі завдання: «__» _____ 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Алпатова О. В.

(підпис керівника)

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Клименко М. А. _____

(підпис випускника)

(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці»: 92 сторінка, 51 використаних джерел та 5 додатків.

Метою дослідження є теоретично та емпірично дослідити гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці.

Об'єктом дослідження є міжособистісні стосунки у ранньому дорослому віці.

Предметом дослідження є гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці.

Методи: теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація та порівняння. Емпіричні – анкетування, тестовий метод (проведення методики), експеримент.

Наукова новизна отриманих результатів: детально досліджено проблему гендеру у встановленні міжособистісних стосунків у дорослому віці; розкрито практичні аспекти впливу гендеру на комунікацію і міжособистісні стосунки осіб раннього дорослого віку; розроблено тренінг на вдосконалення комунікації між особами різного гендеру, що вдосконалисть побудову міжособистісних стосунків на практиці.

Вибірка: 50 осіб, серед яких 26 жінок та 24 чоловіка.

В ході дослідження був проведений теоретичний аналіз проблеми встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці. Були досліджені гендерні установки та їх вплив на встановлення міжособистісних стосунків, виявлена ступень виразності стилей міжособистісних стосунків у чоловіків та жінок. В якості корекції була розроблена програма тренінгу для вдосконалення побудови міжособистісних стосунків між особами різного гендеру.

ГЕНДЕР, МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ, ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЛЕКТ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ГЕНДЕРНІ АТИТЮДИ.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У РАНЬОМУ ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ	12
1.1. Гендерний аспект комунікації у міжособистісних стосунках.....	12
1.2. Особливості міжособистісних конфліктів з точки зору гендерного аспекту.....	18
1.3. Гендерні відмінності емоційного інтелекту осіб раннього дорослого віку та їх вплив на міжособистісні стосунки.....	22
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВСТАНОВЛЕНІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У РАНЬОМУ ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ	31
2.1. Організація дослідження гендерних особливостей особистості в дорослому віці.....	31
2.2. Оцінка гендерних установок і гендерних атитюдів особистості у ранньому дорослому віці.....	32
2.3. Діагностика гендерних особливостей та стилів міжособистісної взаємодії.....	38
2.4. Аналіз впливу гендерних особливостей на формування міжособистісних стосунків.....	43
Висновки до другого розділу.....	40
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОДРУЖНІМ ПАРАМ З ПРОБЛЕМАМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ	51
3.1. Розробка програми тренінгу «Формування толерантних гендерних стереотипів».....	51
3.2. Аналіз ефективності тренінгу.....	55

3.3. Рекомендації (подружнім парам).....	59
Висновки до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	68
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальністю дослідження є те, що гендерні відношення пронизують всю культуру, суспільний устрій, державні інститути, методи прийняття рішень і стиль мислення. Вони накладають потужний відбиток на мову, звичай, мистецтво, навіть на виробництво. В управлінській практиці гендерні аспекти охоплюють особливості різних підходів до керівництва колективом та особистістю, особливості міжособистісних відносин з урахуванням чоловічої і жіночої психіки та характерних рис інтелекту. Вивчення гендерних відмінностей у рамках міжособистісних відносин та взаєморозуміння в ранньому дорослому віці обумовлена необхідністю пошуку шляхів більш ефективної психологічної допомоги чоловікам та жінкам, що гостро переживають життєві проблеми, пов'язані з налагодженням міжособистісного взаєморозуміння з оточуючими. Дослідження з порівняння ділових та психологічних якостей жінки і чоловіка показали, що з ряду аналізованих параметрів є певні відмінності.

Гендерні питання охоплюють усі аспекти та проблеми, пов'язані з життям і ситуацією жінок і чоловіків у суспільстві, з їхнім взаємозв'язком, їхніми відмінностями в доступі до ресурсів і їх використанні, їх діяльності, а також як вони реагують на зміни, та побудову міжособистісних стосунків.

Гендерна комунікація відноситься до спеціалізованої області, яка зосереджується на відмінностях у спілкуванні чоловіків і жінок. Це цікава область, яка ще більше ускладнилася через зміну визначення статі в 21 столітті.

Отже, гендерним особливостям в процесі мовної комунікації належить значна роль, і головним критерієм комунікативної поведінки є саме стереотипні уявлення про комунікативні ролі чоловіка й жінки в просторі міжмовної комунікації.

Збіг або змішування різних соціальних і комунікативних гендерних ролей вважають загрозою віковим суспільним установкам, чинниками руйнування жорсткої ієрархічної моделі або відхиленням від норми.

Вивчення культурно-маркованих, індивідуально-специфічних ознак загальнолюдської взаємодії є найбільш продуктивною гендерною методикою.

Особливо актуальними є ці знання в сучасному міжкультурному просторі, що керуються світовими процесами глобалізації. При цьому «важливо встановити місце гендерного концепту в цілісній картині світу, а також з'ясувати специфіку віддзеркалення в мові стереотипів, пов'язаних зі статтю». Але, як свідчить досвід міжкультурної комунікації, суспільні процеси та устрої неспроможні подолати вікові традиції, що по-різному виявляються в мовній комунікації на певних етапах.

Більшість досліджень гендерної комунікації зосереджені на ролі людей різної статі в таких сферах, як ЗМІ, політика, спорт, бізнес та наука. Це може включати перевірку коментарів в Інтернеті людей різної статі або того, як гендери були представлені протягом історії в творах мистецтва, художній літературі та навіть у державній політиці.

Міжособистісні стосунки є невід'ємним елементом спілкування, який створює значущі соціальні відносини в середовищі. Особи, які мають гарні навички міжособистісного спілкування, більш здатні взаємодіяти з іншими. Проте повідомлялося, що деякі люди все ще мають низьку здатність до міжособистісного спілкування, викликану різними факторами, одним із яких є стать. У цьому дослідженні розкривається суть міжособистісного спілкування осіб раннього дорослого віку у контексті гендеру та з'ясовується, чи є різниця між особами чоловічого та жіночого гендеру з точки зору міжособистісного спілкування.

Метою дослідження є теоретично та емпірично дослідити гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці.

Виходячи з цього були поставлені такі **завдання**:

- провести теоретичний аналіз проблеми встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці;
- дослідити гендерні установки та їх вплив на встановлення міжособистісних стосунків;
- виявити ступень виразності стилей міжособистісних стосунків у чоловіків та жінок;
- розробити програму тренінгу для вдосконалення побудови міжособистісних стосунків між особами різного гендеру.

Об'єктом дослідження є міжособистісні стосунки у ранньому дорослому віці.

Предметом дослідження є гендерні особливості встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці.

Згідно з метою та завданням були обрані такі **методи**: теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація та порівняння. Емпіричні – анкетування, тестовий метод (проведення методики), експеримент.

Наукова новизна отриманих результатів:

- детально досліджено проблему гендеру у встановленні міжособистісних стосунків у дорослому віці;
- розкрито практичні аспекти впливу гендеру на комунікацію і міжособистісні стосунки осіб раннього дорослого віку;
- розроблено тренінг на вдосконалення комунікації між особами різного гендеру, що вдосконалисть побудову міжособистісних стосунків на практиці.

Практичне значення отриманих результатів. результати дослідження рекомендовані до використання та можуть бути корисними для психологів-консультантів, психологів у закладах освіти, практичних психологів, а також можуть бути використаними для психологічної просвіти та подальших теоретичних розробок в галузі гендерної психології.

Апробація отриманих результатів. Результати та дослідження представлені на захисті кваліфікаційної роботи для спеціалізації «Практична психологія» на кафедрі педагогіки та психології професійної освіти у НАУ.

У дослідженні використовувались такі **методики**: «Статеворольовий опитувальник» С. Бем, методика «Малюнок чоловіка та жінки» Н.М. Романова, опитувальник «Розподілення ролей у сім'ї» Ю.Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовська, методика «Тест Лірі».

Вибірка: 50 осіб, серед яких 26 жінок та 24 чоловіка.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та

списку використаних джерел, що налічує 51 позицію, додатків 5. Основний зміст викладений на 63 сторінках. Загальний обсяг роботи - 92.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У РАНЬОМУ ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

1.1. Гендерний аспект комунікації у міжособистісних стосунках

Характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль, тональність великою мірою залежить від гендерних (соціостатевих) і комунікативних статусів учасників спілкування.

На поведінку й спілкування жінок і чоловіків істотно впливають два чинники: психофізіологічні особливості та гендерні стереотипи (механізми, що забезпечують закріплення і трансляцію гендерних ролей від покоління до покоління).

Слід зауважити, що у формуванні чоловічого й жіночого стилів спілкування важливу роль відіграє свідомість людей, що знаходиться під впливом гендерних стереотипів – культурно й соціально обумовлених поглядів на якості, атрибути та норми поведінки представників двох статей. Від самого народження у процесі взаємодії зі своїм оточенням дитина змушена опановувати роль чоловіка або жінки. Дівчатка та хлопчики виростають у різних світах, граються в різні ігри: групові розваги хлопців мають чітку ієрархію, місце в якій визначається суперечками та бійками. Виховання чоловіків спрямоване перш за все на формування таких якостей, як сила, витривалість, стриманість, наполегливість, почуття обов'язку та ін. Чоловічість (маскулінність) повинна виявлятися в осіб чоловічої статі у будь-яких формах поведінки, у тому числі й у комунікативній [5].

Але людина не може постійно бути носієм виключно фемінних чи маскулінних якостей і постійно відповідати штучним стандартам статі. Цілком закономірним тому є вияв у особистості рис поведінки, що не відповідають гендерним стереотипам. Одна й та ж сама людина в різних комунікативних ситуаціях виявляє й різну мовленнєву поведінку, а гармонійне поєднання її чоловічих та жіночих особливостей робить

спілкування більш багатим і успішним. Цей факт ще раз підкреслює – маскуліність і фемінність не протилежні, а взаємопов’язані категорії, отже, межа між чоловічою та жіночою мовами є умовною й легко долається.

Отже, чоловіки й жінки тільки намагаються говорити тією мовою, яку суспільство та вони вважають типовою, відповідною їх статі. Можна дати на поставлене вище питання заперечну відповідь – не існує такого поняття, як чоловіча або жіноча мова. Є два основні стилі спілкування, що асоціюються з чоловічою або жіночою мовленнєвою поведінкою – маскуліний та фемінний, і вибір одного з них визначається не статевою приналежністю, а гендерною самоідентифікацією особистості. Тому надалі вживаємо термін «чоловіча мова» (так само як і «жіноча мова») умовно, пам’ятаючи, що однозначно говорити про особливості спілкування чоловіків, унаслідок зазначених вище причин, не можна [2]. Але це зовсім не означає, що не існує й певних відмінностей, притаманних мовленнєвій поведінці чоловіків та жінок. Ці відмінності стосуються, по-перше, комунікативної поведінки загалом та виявляються в типових стратегіях і тактиках ведення розмови, виборі тем спілкування та способів досягнення успіху в ньому, ступені впевненості, ввічливості та кооперативності висловлювання тощо. По-друге, відмінності спостерігаються на всіх рівнях мови: фонологічному, лексичному, граматичному [20].

На стиль комунікативної поведінки впливають типові риси представників тієї чи іншої статі:

Табл. 1.1.1.

Стиль комунікативної поведінки

Типовий чоловік	Типова жінка
• домінує	• тактична
• незалежний	• сильно потребує захисту

• приховує емоції	• ніжна
• має ділові навички	• не використовує грубих виразів
• легко приймає рішення	• розуміє почуття інших
• підприємливий	• говірка
• агресивний	• емоційна

Вчені вважають, що типовий чоловік агресивний, заповзятливий, незалежний, домінує, має ділові навички, легко приймає рішення, приховує емоції [15]. Ці та інші характеристики визначають перш за все мету комунікації. Спілкування для чоловіків – це засіб вирішення проблем, що виникають, а мовлення вони використовують переважно задля отримання інформації та самоствердження. Для них основне – привернути до себе увагу й підтримувати її, демонструючи власні знання та інформованість. Ці глибинні інтенції рідко усвідомлюються мовцями, але активно впливають на сценарій чоловічої мовленнєвої поведінки [39].

Поняття чоловічої розмови стосується перш за все її тематики, яка відображає гендерні переваги. Чоловіки між собою люблять говорити про техніку й технічний прогрес, навіть не маючи до цього професійного відношення. Обговорення техніки з адресатом часто пов'язане зі світом захоплень та хобі чоловіків [3]. Авто, мотоцикли, знаряддя для рибальства, зброя, комп'ютерні ігри, музика, спорт – ось неповний перелік подібних тем. Значне місце в розмовах чоловіків посідає тема жінок (в основному обговорюються їх зовнішність і поведінка) та сексу.

Частіше за жінок чоловіки звертаються у розмовах до політики, економічної ситуації, подій у світі, досягнень науки, а от тема здоров'я потрапляє у розряд пріоритетних тільки з віком (улюблену тему жінок – власну зовнішність – чоловіки не часто схильні обговорювати) [4]. Не люблять представники сильної статі спілкуватися на побутові теми, оскільки навіть гарний сім'янин вважає домашню

діяльність чимось другорядним, важким, зайвим, не чоловічим, а отже, не вартим розмов.

Чоловікам притаманна однолінійність спілкування, зосередженість на одній темі. Більш того, особливістю багатьох із них є так звана психологічна глухота: розмовляючи, чоловіки не звертають уваги на те, що відбувається поруч і можуть не реагувати на репліки, що не пов'язані з темою бесіди. При цьому вони більше уваги звертають на суть висловлювання, деталі їх мало цікавлять, тому чоловіки не говорять більше, ніж потрібно для передачі основної інформації. Думки свої вони виражають прямо, логічно, крок за кроком вибудовуючи висловлювання, тому їх дратує жіноча звичка говорити натяками та про другорядне.

Чоловіки, чия самооцінка пов'язана з почуттям компетентності та володіння ситуацією, намагаються взяти на себе й контроль за перебігом спілкування. Їх комунікативній поведінці притаманне використання стратегій домінування, що особливо яскраво виявляється у спілкуванні з жінками. Найчастіше чоловіки вдаються до таких прийомів, як багатослів'я (говорять більше й довше), контроль теми (уникають неприємних тем; не відступають від основної або, навпаки, замінюють її; ігнорують коментарі), перебивання співрозмовника, відсутність реакції на його мовлення або її неадекватність, мовчанка тощо [14]. Усі ці засоби дають можливість маніпулювати іншою особистістю, стверджуючи власну незалежність та маскулінність, соціальний статус.

Цей чинник визначає й більшу схильність чоловіків до монологу, вони люблять «слухати себе», думки, а тим більше настрої, співрозмовника їх мало турбують. Власну думку вони висловлюють безапеляційно, більш категоричні у формулюваннях, а в діалогах схильні оспорювати твердження партнера, виражати незгоду. Чоловіки всіляко намагаються продемонструвати власну компетентність, довести правоту, дати пораду, тому їх манера спілкування більш конфліктна й агресивна. Жінки в цьому відношенні більш поступливі, для них основне – контакт зі співрозмовником, який досягається у діалозі.

Вчені, узагальнюючи власні дослідження і спостереження англійських та американських науковців, виділили ряд фонетико-фонологічних рис жіночого

мовлення. Відповідно, типова чоловіча мова характеризується: більш низьким рівнем основного тону; ширшим голосовим діапазоном; меншою здатністю до вільної зміни голосового регістру; більшою силою голосу; лабіалізацією та назалізацією [18]. Ці особливості обумовлюють різне сприйняття голосу чоловіка й жінки: жіночий голос більш мелодійний, може передавати більше нюансів почуттів, тому жінки частіше виражають свої емоції за допомогою інтонації (чоловіки віддають перевагу лексичним засобам). Чоловічий голос за рахунок більш широкого діапазону та сили звучить вагомо й категорично, цьому сприяють деякою мірою темп мовлення (повільніший за жіночий) та триваліші паузи.

Основними синтаксичними рисами чоловічого мовлення є розгорнуті висловлювання, складні синтаксичні цілі, переважне вживання повних речень та активних конструкцій, експліцитне вираження імперативів (пор.: чоловіче «Закрий вікно» і жіноче «Мені холодно» в одній і тій же комунікативній ситуації). Менше чоловіки вживають питальних речень типу «Ви так вважаєте?», «Ви згодні?», оскільки більш впевнені в собі та не переймаються реакцією співрозмовника [42]. Репліки-реакції (так, ні, ну) у мовленні чоловіків рідко використовуються як актуалізатори ведення діалогу, запрошення приєднатися до розмови, оскільки вони не схильні до кооперативної бесіди.

Гендерні відмінності виявляються не тільки у вербальному спілкуванні, але й у невербальному. Жести, міміка, пози, рухи, погляд є значущими для соціальної взаємодії, особливо в тій її частині, коли йдеться про трансляцію оточуючим свого ставлення, оцінки, емоцій тощо.

Оскільки чоловіки не схильні вільно виявляти свої почуття, їх міміка не така багата, як жіноча. Спостерігаючи за спілкуванням осіб різної статі, можна помітити, що вираз чоловічого обличчя практично не змінюється, тоді як жінка встигає декілька разів його змінити. Крім того, чоловік, якщо й виражає емоцію (страх, відразу, здивування, радість), то її за маловиразними мімічними виявами дуже важко розпізнати.

Що ж стосується аспектів спілкування, пов'язаних із мовним кодом, то дослідники лінгвогендерологічних проблем зазначають, що в мовленні чоловіків

простежується більша кількість іменників і дієслів; жінки віддають перевагу прикметникам і прислівникам.

Однією з найважливіших проблем сучасної лінгвістики є дослідження комунікативної взаємодії індивідів (жінка-чоловік) у співвідношенні з параметрами мови [13]. Гендерний статус учасників спілкування впливає не лише на стратегію і тактику мовленнєвого спілкування, а й на його тональність, стиль, характер.

Невербальні сигнали представників різних статей. Дослідження гендерної комунікації поширилися на область невербальної комунікації. Воно включає наступні висновки:

Міміка. Чоловіки використовують менше з тисяч доступних виразів обличчя, ніж жінки.

Парамова. Це включає в себе такі області, як тон, висота звуку та швидкість мовлення. Жінки використовують парамову для вираження значення набагато більше, ніж чоловіки [16].

Фізичний простір. Чоловіки вважають за краще говорити віч-на-віч і будуть стояти ближче до жінок, ніж до чоловіків. Жінкам так само комфортно розмовляти пліч-о-пліч (наприклад, в машині) і їм зручніше бути поруч з іншими жінками.

Дотик. Жінки використовують дотик, щоб заспокоїти або побудувати зв'язок, наприклад, торкаючись руки, щоб підтримати когось, хто говорить. Чоловіки частіше використовують дотик як демонстрацію домінування, включаючи поплескування, ляпаса по спині та дотику плечей, згідно з дослідженнями технологічної компанії Valamis [34].

Зоровий контакт. Жінки використовують зоровий контакт як спосіб зв'язатися з оратором, показуючи, що вони залучені та слухають. Чоловіки можуть взагалі уникати цього або слухати з закритими очима, як співрозмовник говорить.

Як бачимо, гендерні стереотипи мають вплив і на особливості невербальної поведінки жінок та чоловіків, яка є складовою комунікативної поведінки. Чоловіча й жіноча мови, таким чином, можуть суттєво відрізнятися. Неурахування цих відмінностей може призвести до непорозумінь у спілкуванні, до комунікативних невдач, а то й до конфліктів.

1.2 Особливості міжособистісних конфліктів з точки зору гендерного аспекту

На рівні міжособистісних відносин гендерні конфлікти найбільш поширені у сімейній та професійній сферах. Зупинимось на аналізі гендерних конфліктів у сфері сімейних відносин. Вчені, які займаються вивченням сімейних відносин, зазвичай звертають увагу на такий значущий показник сімейного життя, як характер розподілу ролей у сім'ї між чоловіком і дружиною. Так, у роботі Ю.Є. Альошиної та І.Ю. Борисова статево-ролева диференціація сприймається як комплексний показник, що враховує як реальне розподіл ролей у ній, а й ставлення до нього подружжя [1]. Основними причинами рольових сімейних конфліктів є ситуації, коли не виправдовуються очікування, пов'язані з рольовою поведінкою подружжя [29]. Іншими словами, подружжя очікує, що їхні партнери інакше виконуватимуть свої сімейні ролі, ніж це відбувається насправді.

Гендерний конфлікт викликаний протиріччям між нормативними уявленнями про риси особистості, особливостями поведінки чоловіків і жінок та неможливістю чи небажанням особистості відповідати цим уявленням-вимогам (Л.Г. Степанова). Будь-який гендерний конфлікт базується на явищах статево-рольової диференціації та ієрархічності статусів чоловіків та жінок, що існують у сучасних суспільствах. Провідна стратегія поведінки у конфліктній ситуації – суперництво, тобто орієнтація на досягнення своїх інтересів у поєднанні з нехтуванням інтересами іншого. Ця стратегія поведінки завдає шкоди взаємовідносинам.

Різні моделі поведінки чоловіка і жінки (гендерні відмінності) часто є причиною конфліктів, оскільки представники статей просто не розуміють один одного. Щоб зрозуміти, треба знати типові відмінності, що породжують конфлікти [17]. Чоловіки та жінки розрізняються за своїм призначенням. Чоловіча стать забезпечує мінливість генофонду, що необхідно для еволюції виду та його пристосування до змін навколишнього середовища. Жіноча стать забезпечує збереження наявного генофонду, стійкість та стабільність системи.

Основні шляхи запобігання сімейним конфліктам залежать від потенційних суб'єктів конфліктної взаємодії. За кожним конкретним випадком у науковій літературі даються свої поради. Основні висновки дослідження мають прикладне значення і можуть бути використані у практичній діяльності психологів, а також у навчальному процесі при розробці навчальних програм.

При вивченні гендерних конфліктів не менш важливим, ніж аналіз їх причин, є визначення поведінкових стратегій, що сприяють конструктивному розв'язанню протиріч, що виникли.

Міжособистісний конфлікт може бути відкритим, тобто виражатися у прямих діях сторін один проти одного, і латентним, коли перешкоди для противника створюються непрямым шляхом. Вибір моделі поведінки у конфлікті залежить від звичок, установок, інтересів особистості, минулого досвіду подолання подібних ситуацій. Перевага того чи іншого стилю поведінки у конфлікті, його вирішення у чоловіків та жінок різняться [21]. Жінки зупиняють свій вибір на тих стратегіях, які допомагають зберігати існуючі відносини, а не досягати особистих цілей (наприклад, правочин, компроміс, зменшення ворожості). Чоловіки ж надають перевагу тиску і прагнуть домінувати над партнером. Якщо не можна ухилитися від конфлікту, то жінки використовують стратегію пристосування, а чоловіки – суперництво.

Як зазначає І.Є. Дев'ятова, статеві відмінності поведінки у конфліктній ситуації виявляються у впливі гендерних стереотипів на сприйняття учасника конфлікту – представника іншої статі, у існуванні конфліктних особистісних рис у чоловіків і жінок, у можливих способах вирішення конфлікту.

Жінки частіше вступають у конфлікт або виявляються залученими до нього, ніж чоловіки. Найчастіше у представників обох статей конфлікти відбуваються із членами сім'ї, що зумовлено віковими особливостями [33]. Рідше у респондентів відбувається конфлікт із друзями, одногрупниками, викладачами.

Існує гендерні відмінності у виборі стилів конфліктної поведінки (за основу було обрано типологію стилів поведінки у конфлікті К. Томаса та Р. Кілмена). Чоловіки більш схильні вибирати стратегії, основу яких прагнення взаємними зусиллями знайти рішення більшою чи меншою мірою задовольняють інтереси всіх

учасників конфлікту (співробітництво, компроміс). Жінки воліють стратегії, у яких або активно відстоюють свою позицію (конфронтація), або намагаються уникати конфлікту.

Вплив гендерних стереотипів проявляється у більшій емоційності жіночого стилю поведінки у конфлікті. Жінки під час конфлікту відчувають роздратування, гнів, ненависть; пригніченість, занепад сил; деякі характеризують свій емоційний стан як нерозуміння, здивування, стурбованість. Лише незначна частина жінок відчувають задоволення, емоційне піднесення.

На відміну від жінок, чоловіки заявляють, що у конфлікті найчастіше зберігають спокій, залишаються байдужими [48]. Деякі відчувають такі почуття, як роздратування, гнів, ненависть. Менша частина відчувають нерозуміння, здивування, стурбованість. Полярні емоційні стани «пригніченість, занепад сил» та «задоволення, емоційне піднесення» не є популярними серед чоловіків.

Результатом високої емоційності жінок є їх поведінка в конфлікті, дії та прийоми на опонента, які вони використовують. Найчастіше вони плачуть від образ, ображаються, кричать, лаються. Велика емоційна стабільність чоловіків призводить до того, що вони намагаються раціоналізувати свою поведінку (намагаються перекласти все жартома, домовитися з опонентом, зібрати інформацію про проблему).

Для вирішення гендерних конфліктів на рівні сім'ї необхідно дотримуватися наступних принципів взаємовідносин між подружжям:

- підтримувати почуття особистої гідності чоловіка (дружини);
- постійно виявляти повагу;
- контролювати себе у проявах гніву, роздратування;
- не наголошувати на помилках партнера, не нагадувати про них;
- припиняти наростаючу напруженість;
- не мучити себе і партнера сумнівами у вірності;
- не забувати про необхідність прояву терпіння, доброти, турботи та інших позитивних якостей.

Гендерний підхід орієнтує людей незалежно від статі на партнерську модель відносин [51]. Відмінні риси такої моделі відносин полягають у наступному: це відносини двох рівноправних суб'єктів, кожен з яких має власну цінність готових до взаємних поступок; спілкування будується на рівних, партнера вислуховують не перериваючи, не оцінюють передчасно та поспішно його судження та вчинки, не нав'язують порад. У ситуації розбіжностей та конфліктів партнерська модель відносин передбачає переговornу стратегію поведінки. Багато психологів пов'язують майбутнє людини з партнерським стилем відносин та взаємодії.

Загалом, спільне життя вимагає від подружжя готовності до компромісу, уміння зважати на потреби партнера, поступати один одному, розвивати в собі такі якості, як взаємна повага, довіра, взаєморозуміння. Щиро хочеться, щоб усе це було у нашому повсякденному житті [41].

Таким чином, міжособистісний гендерний конфлікт виникає через відмінність моделей поведінки, потреб, цінностей і підходів до вирішення проблем чоловіків і жінок. Найбільш яскраво він проявляється в подружніх конфліктах, коли гендерні неузгодженості пов'язані відмінностями між очікуваною та реальною поведінкою подружжя. Його дозвіл можливий через дотримання особливих принципів або за допомогою посередника (медіація, подружня терапія).

Отже, проведене дослідження дозволило виявити, що гендерні особливості особистості досить явно виявляються в різних конфліктних ситуаціях. Саме гендерні особливості найчастіше впливають на соціальні установки на конфліктну взаємодію, визначають вибір стилю поведінки.

1.3 Гендерні відмінності емоційного інтелекту осіб раннього дорослого віку та їх вплив на міжособистісні стосунки

У нашому повсякденному житті ми прикладаємо постійні зусилля щодо того, як збалансувати наші емоції. Осіб, які володіють цією здібністю, можна відрізнити

від тих, хто їх оточує, завдяки їх більшій здатності працювати зі своїм соціальним та професійним середовищем із кращим рівнем фізичного та психічного здоров'я [30].

З іншого боку, ті, хто «емоційно недосвідчений», прокладають собі шлях у житті, позначений непорозуміннями, розчаруваннями та невдалими стосунками. Наукове розуміння емоційного інтелекту може дозволити нам тренувати наші емоційні навички, щоб ми могли жити більш повноцінним і продуктивним життям.

У сучасній психологічній науці під поняттям емоційний інтелект розуміють уміння визначати свої і чужі емоції, а також здатність керувати ними так, щоб досягти поставленої мети [15]. Також до емоційного інтелекту відносять здібності до пізнання, розуміння емоцій і управління ними; при цьому маються на увазі як власні емоції суб'єкта, так і емоції інших людей.

Аналіз емоційного інтелекту був зроблений серед тисячі чоловіків і жінок, який показав, що жінки в середньому краще усвідомлюють свої емоції, виявляють більше емпатії та спритніші в міжособистісному спілкуванні. Чоловіки, з іншого боку, більш впевнені в собі, оптимістичніші та пристосовані. Було виявлено, що чоловіки також справляються зі стресом краще, ніж жінки [27]. Загалом, подібностей також налічується чимало. Деякі чоловіки чуйні, як і найбільш розсудливі в міжособистісних відносинах жінки, а деякі жінки так само здатні протистояти стресу, як і найбільш емоційно стійкі чоловіки. Враховуючи загальні оцінки чоловіків і жінок, сильні та слабкі сторони усереднюються, тож це конкуренція між обома статями. Результати досліджень, опублікованих Кінгом (1999), Сутарсо (1999), Wing and Love (2001) і Сінгхом (2002), показали, що жінки мають вищий емоційний інтелект, ніж чоловіки.

Оскільки жінки, як правило, більш емоційні та інтимні у стосунках, ніж чоловіки, їх емоційний інтелект має бути вищим, ніж у чоловіків. За це відповідає суспільство, яке по-різному соціалізує обидві статі, як було виявлено в дослідженнях Duckelt і Raffalli (1989) та Sandhu і Mehrotra (1999). Більше того, вищий емоційний інтелект у дівчат також можна пояснити деякими характеристиками їх особистості. Подібні результати були повідомлені в дослідженнях Таріа (1999) та Dunn (2002). Вони помітили, що дівчата мають вищі бали щодо емпатії, соціальної

відповідальності та міжособистісних стосунків, ніж хлопчики [33]. Було виявлено більше чутливості до їхніх стосунків з батьками, друзями та братами і сестрами. Всі ці риси допомагають їм набути більшого емоційного інтелекту у ранньому дорослому віці.

Дослідження, присвячене гендерним відмінностям емоційного інтелекту, показало, що існує значна різниця між чоловіками та жінками за деякими підшкалами емоційного інтелекту, а саме: наполегливість, незалежність, стійкість до стресу та контроль над імпульсами (Kaneez, 2006). Існує значна різниця між середніми балами чоловіків і жінок. Це означає, що чоловіки виявляють більше напористості, самовизнання, демонструють більше незалежності та управління відповідно до ситуацій, ніж жінки. Незалежність, імпульсивна напористість зазвичай спостерігається у чоловіків [44]. Однією з причин цього є те, що чоловіки є сильною складовою нашого суспільства.

Можливо, це і не дивно, що чоловіки і жінки влаштовані по-різному, а це означає, що у нас є відмінності в нашій нейроанатомії та структурах мозку. На базовому рівні ці відмінності змушують нас думати і поводитися по-різному [27]. Однак я вважаю, що соціалізація – процес навчання поводитися прийнятно для суспільства – може бути ще більш впливовим у формуванні того, ким ми станемо в суспільстві.

Наслідки низького та високого емоційного інтелекту були виявлені Сінгхом (2001). За його словами, низький емоційний інтелект, ймовірно, призведе до загального незадоволення, що характеризується почуттями наведеними у Табл. 1.3.1.

Табл. 1.3.1.

Наслідки низького емоційного інтелекту

Гнів	Невдача	Нестабільність	Млявість
Розчарування	Страх	Тривожність	Фрустрація
Порожнеча	Провина	Образа	Стурбованість

Депресія	Самотність	Залежність	Сум
----------	------------	------------	-----

Високий рівень емоційного інтелекту призводить до позитивних почуттів, таких як наведені у Табл. 1.3.2.

Табл. 1.3.2.

Наслідки високого емоційного інтелекту

Мотивація	Вдячливість	Автономність	Незалежність
Задоволення	Піднесення	Баланс	Довіра
Спокій	Щастя	Радість	Повага
Фокус	Самоконтроль	Любов	Впевненість

В емоційній сфері існують певні гендерні відмінності, які у подальшому подружньому житті можуть бути причиною конфліктів і непорозумінь. Гендерні відмінності розрізняються, передусім, тим що емоційний інтелект у жінок проявляється більшою мірою на рівні міжособистісних стосунків, а у чоловіків - на внутрішньо-особистому рівні [24].

Жінки, починаючи з підліткового віку, виявляють більш виражену тенденцію до проявів депресії й суму, сорому, страху й тривоги. Не можна сказати, що чоловіки не переживають подібних "нечоловічих" емоцій, однак у ситуаціях безпосереднього спілкування вони прагнуть не проявляти їх. Наприклад, представники сильної статі демонструють таку ж готовність виявляти свої емоційні проблеми, як і жінки, якщо вони розповідають про них в умовах магнітофонного запису або в листі до журналу.

Відмінності в інтенсивності вираження емоцій можуть бути пов'язані з тим, що в жінок особистісна активність загалом є вищою, ніж у чоловіків. Варто враховувати

й той факт, що чоловіки в межах своєї традиційної статевої ролі схильні до "обмежувальної емоційності" - мінімізації емоційної експресії.

Виражені гендерні відмінності в сфері обробки емоційної інформації виявляються вже в підлітковому віці [1]. Так, сучасні дівчата в цілому краще, ніж юнаки, регулюють і контролюють свої почуття, краще їх вербалізують, мають більш багатий тезаурус для опису емоційних станів, у них більш розвинений емоційний канал емпатії.

Гендерні стереотипи обмежують вираження емоцій, "не відповідних" представникам певної статі. Для чоловіків відкритий прояв емоцій у ряді випадків викликає насмішки і ганьбу, тому вони намагаються приховати всі свої емоції, окрім гніву, агресії та гордошів. Прояв суму, депресії, страху і таких соціальних емоцій, як сором і зніяковілість, розглядаються як "не чоловічі". Чоловіки, які проявляють подібні емоції, оцінюються більш негативно у порівнянні з жінками, їх не схильні заспокоювати у цих випадках, як це прийнято щодо жінок. Більш того, агресивні чоловіки оцінюються як більш привабливі і компетентні, ніж неагресивні. Таким чином, багато чоловіків навчилися приховувати біль і любов. Навіть, якщо чоловік сильно кохає жінку, йому буде дуже важко виразити свої емоції і відреагувати [25]. Для жінок, навпаки, вираження гніву і агресії вважається не прийнятним. Агресивні жінки оцінюються як менш привабливі і зазвичай стикаються з широким колом проблем у взаєминах. Багато жінок не можуть захистити себе, свою точку зору, або вважаючи, що гнів є чимось "неправильним", можуть прийняти на себе роль мучениці.

Жінки більш емпатійні, ніж чоловіки. Однією з причин може бути те, що ігри дівчат з ляльками розвивають емпатійну експресію, а іграшки хлопчиків її не розвивають. На думку Д. Блока, через це чоловіки мають менш багатий досвід у сфері емпатійної чуйності. В результаті вони просто не знають, як реагувати на емоційний дискомфорт іншої людини.

Ще одна причина полягає в тому, що чоловіки постійно опиняються в ситуаціях, які вимагають від них прояву сили, незалежності, владності [37]. Це прагнення до змагання - якостей, які навряд чи поєднуються з емпатійною чуйністю.

Тиск ззовні, що примушує бути незалежним і прагнути змагання, часто починається вже в дитинстві.

Відомо, що патерни емоційних відмінностей серед дорослих чоловіків і жінок детерміновані різними підходами до виховання дітей.

Конкуренція у предметній соціальній сфері вимагає від чоловіка вміння регулювати власне збудження, обмежувати вираження "нечоловічих" емоцій (і, тим самим, не демонструвати супернику власні слабкості). В умовах конкурентної боротьби, якщо буде потреба, застосовується агресивний тиск, бо чоловіки мають соціальний "дозвіл" на вираження гніву. Заохочення хлопчиків до вираження агресії й гніву й заборона на вираження суму, тривоги й уразливості готують їх до ролі конкурентоспроможних здобувачів, що прагнуть до індивідуальних досягнень, влади, статусу [28].

З іншого боку, це не так просто. Наприклад, деякі показники свідчать про те, що жінки в середньому краще за чоловіків у деяких формах емпатії, а чоловіки краще за жінок, коли справа доходить до управління тривожними емоціями. Коли мова йде про такі гендерні відмінності в поведінці, мається на увазі дві різні криві Белла, одну для чоловіків і одну для жінок, які в значній мірі збігаються. Це означає, що будь-який чоловік може бути таким же або кращим, чим будь-яка жінка в емпатії, а жінка так само краще, ніж чоловік, справлятися з тривожними розладами.

У сфері сімейних взаємин більш продуктивною стратегією поведінки є прояв позитивних емоцій і контроль зовнішніх проявів агресії. Жінок заохочують до вираження таких емоційних явищ, як теплота, життєрадісність, уразливість, зніяковілість, і не заохочують до вираження гніву і агресії. Жінки, скоріше за все, будуть успішно виконувати свої соціальні ролі виховательок і берегинь домашнього вогнища. Крім того, позиція "того, хто підкорюється" спонукає до уважного розпізнавання емоцій інших людей [36].

Чому можуть існувати такі відмінності між чоловіками та жінками?

Гіпотеза 1: Повертаючись до початку людської історії, існував поділ праці. Чоловіки полювали, а жінки мали й доглядали за дітьми, збирали ягоди та інше їстівне. Вони доглядали вогнища і сиділи з іншими жінками та дітьми в печерах і

хатах. Вони готували їжу та шили одяг. Отже, природа і досвід з часом внесли свої корективи і дали жінкам в середньому і в цілому кращі навички емоційного інтелекту.

Такий поділ праці, хоча й не настільки драматичний, залишається й сьогодні. Донедавна сім'ї виховували дівчат і хлопців, щоб вони були різними за заняттями, інтересами та навичками. Отже, забувши про генетику відмінностей мозку, виховання зробило жінку кращою за чоловіків у загальних навичках емоційного інтелекту. Хлопчики будують будинки, а дівчата влаштовують чаювання і грають з ляльками. Це джерело різниці швидко змінюється. Сьогодні ми бачимо більше відкритості до гендерно нейтрального виховання. Ми побачимо, який вплив це може мати на емоційний інтелект.

Гіпотеза 2: деякі дослідження показують, що вагітність призводить до підвищення навичок емоційного інтелекту. Воно покращує ті ділянки мозку, які відповідають за спілкування та турботу. Таким чином, вагітність робить жінку більш готовою до догляду за дітьми, покращує навички емоційного інтелекту.

Також культурним мемом є те, що жінки більше засновані на почуттях, частіше плачуть і витрачають більше часу на емоції. Отже, окрім практик сімейного виховання, вся культура, ймовірно, підтримує вищий емоційний інтелект у жінок [12].

Гіпотеза 3: мозок чоловіків і жінок дещо відрізняється. Як відомо, мозок має дві півкулі, які зазвичай називають правою і лівою. Ліва півкуля є перш за все домом мови, а права — домом символів. Просте порівняння – англійська та математика. Дві півкулі з'єднані мостом нервових волокон, який називається мозолистим тілом. Обидві півкулі діють як окремо, так і в поєднанні з іншою. У жінок (в цілому і в середньому) мозолисте тіло товщі і активніше. Тобто мозок жінок працює більш збалансовано, ніж чоловічий. У чоловіків домінує права півкуля. Таким чином, підхід жінок, як правило, більш збалансований між управлінням речами – IQ – і продуктивною взаємодією з людьми – емоційний інтелект. Крім того, півкулі відрізняються для лівші. Приблизно у 1/3 лівші півкулі перевернуті. Праворуч — мова, а ліворуч — символи.

Деякі стверджують, що результати є необ'єктивними, оскільки вимірювання не вільні від гендерної упередженості, а більшість дослідників - чоловіки. Але в дослідженнях з використанням інвентаризації рейтингів чоловіки і жінки оцінюють жінок краще за навичками емоційного інтелекту, та чоловіки і жінки краще оцінюють у чоловіків ділові навички [23].

Тож незалежно від того, чи є це генетичним, культурним, сімейним чи мозковим, жінки, ймовірно, трохи кращі за чоловіків з емоційним інтелектом.

І на всяк випадок, є деякі жінки, які мають кращі ділові навички, ніж усі чоловіки на планеті, а деякі чоловіки мають кращі навички емоційного інтелекту, ніж усі жінки на планеті.

Що я вважаю справді захоплюючим в емоційним інтелекту, так це те, що численні дослідження пов'язують емоційний інтелект з успіхом у роботі, житті та в керівництві. Ті, хто має вищий емоційний інтелект, як правило, більш успішні, ніж їхні колеги з нижчим емоційним інтелектом, незалежно від рівня їхнього IQ.

Висновки до першого розділу

За участі в суспільному житті всі міжособистісні та між-групові відносини, які встановлює індивід, відбуваються відповідно до його/її гендерних ролей та гендерної ідентичності, що приписується суспільством. У цьому відношенні можна припустити, що всі форми взаємин, які люди встановлюють з іншими, формуються паралельно з його/її гендерною ідентичністю. Тому не буде помилковим стверджувати, що гендерна ідентичність, якою володіє індивід у міжособистісних стосунках, має значний вплив на формування встановлених відносин. Одним із найважливіших комунікаційних бар'єрів, з якими стикаються в процесі міжособистісного спілкування, є стереотипи, пов'язані з гендерною ідентичністю.

Стереотипи гендерної ідентичності виникають відповідно до гендерних ролей, яких навчають кожну людину, яка приєднується до суспільства. Наявність цих

стереотипів перетворюється на бар'єри міжособистісного спілкування, які в багатьох випадках проявляються ще до початку спілкування. У зв'язку з цим вважається, що поняття змісту стереотипів про гендерну ідентичність, джерела та реципієнта як комунікаційних бар'єрів у процесі комунікації є важливим.

Отже, у комунікативній поведінці чоловіків і жінок існують реальні розбіжності, що виникають під впливом гендерних стереотипів, в основі яких лежать різні системи ціннісної орієнтації, типові для певного суспільства в певний час. Однак ці відмінності у власне комунікативній поведінці та в мовленні дають можливість говорити лише про існування мовних стилів – чоловічого (маскулінного) та жіночого (фемінного), які не завжди відповідають біологічній статі мовця. Але, оскільки суспільство активно прищеплює індивіду правила і стандарти поведінки чоловіків та жінок, необхідно знати їх особливості й урахувати у процесі спілкування.

Підсумовуючи результати, можна також зробити висновок, що емоційний інтелект та його компоненти розвинуті по-різному в представників обох статей осіб раннього дорослого віку, різниця є в розвитку розуміння й контролю власних емоцій, а також у розвитку соціальних навичок – саме в даних компонентах емоційного інтелекту існує перевага чоловіків над жінками, але в диференціації своїх емоцій та емпатії – перевага у жінок.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВСТАНОВЛЕНІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У РАНЬОМУ ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

2.1. Організація та аспекти дослідження гендерних особливостей особистості в дорослому віці

В експерименті брало участь 50 осіб, серед яких 26 жінок та 24 чоловіка у компанії ТОВ Аркана-Транс. Для дослідження гендерних особливостей міжособистісних стосунків осіб раннього дорослого віку був використаний комплекс методик:

1. Методика «Малюнок чоловіка і жінки» Н. М. Романової. На виконання завдання виділялося 10-15 хв.

2. Методика «Розподілення ролей у сім'ї» Ю.Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовська. На завдання було відведено 20 хвилин.

3. Методика «Тест Лірі». На виконання завдання виділялося приблизно 30 хв.

4. Методика Сандри Бем «Маскулінність-фемінність». На виконання завдання виділялося 20-25 хв.

Перша проведена методика «Малюнок чоловіка і жінки» Н. М. Романової. Переваги використання цієї техніки при дослідженні гендерних аспектів актуалізації особистості пов'язані з високими проєктивними здібностями методик даного класу, інформативністю в плані відображення емоційних аспектів відношення, слабкою структурованістю стимульного матеріалу, можливістю максимального самовираження для особистості. У малюнку на задану тему, як у дзеркалі відбивається специфіка психологічного і соціального досвіду людини. В даному випадку це характерні особливості гендерної соціалізації особистості, актуалізуються в символічній формі. Результати проведення методики представлені у відсотках.

За допомогою методики "Розподіл ролей в сім'ї" було визначено ступінь реалізації чоловіком та дружиною відповідних ролей. А саме: відповідального за матеріальне забезпечення родини, хазяїна (хазяйки) будинку, відповідального за виховування дітей, організатора сімейної субкультури, розваг, сексуального партнера, психотерапевта.

Наступною була методика «Тест Лірі». Методика може використовуватися як для самооцінки, так і для оцінки спостережуваного поведінки людей («зі сторони»).

Підсумовуючи результати такого тестування різних членів групи (наприклад, трудового колективу) складається узагальнений портрет будь-якого її члена, наприклад, чоловіка або жінки, а також робляться висновки про його ставлення до інших людей. Результати проведення методики представлені також у відсотках.

В завершення була проведена методика С. Бем «Маскулінність-фемінність». Дослідження проводилося у формі опитувальника з метою діагностики психологічної статі та визначення ступеня андрогенності, маскулінності та фемінності особистості. Методика проводилася так: опитуваним роздавали листки, де були надруковані 60 якостей особистості, і пропонувалося оцінити наявність чи відсутність у себе цих рис. Опитування проводилося в анонімному порядку, потрібно було вказати лише стать. Результати проведення методики представлені в таблиці.

2.2. Оцінка гендерних установок і гендерних атиюдів особистості у ранньому дорослому віці

Стереотип – це загальноприйняте судження чи упередження щодо особи чи групи, навіть якщо воно занадто спрощене та не завжди точне. Стереотипи щодо статі можуть спричинити нерівне та несправедливе ставлення до людини через її стать. Це називається сексизмом [6].

Існує чотири основних види гендерних стереотипів:

Риси особистості: наприклад, від жінок часто очікують поступливості та емоційності, тоді як від чоловіків зазвичай очікують, що вони впевнені в собі та агресивні.

Домашня поведінка: наприклад, деякі люди очікують, що жінки будуть піклуватися про дітей, готувати та прибирати вдома, а чоловіки піклуватися про фінанси, працювати та робити ремонт будинку.

Професії: Деякі люди припускають, що вчителі та медсестри — жінки, а пілоти, лікарі та інженери — чоловіки.

Фізичний вигляд: наприклад, очікується, що жінки будуть худими та витонченими, а чоловіки – високими та мускулистими. Також очікується, що чоловіки

та жінки будуть одягатися й доглядати за собою так, що стереотипно для їхньої статі (чоловіки носять штани та короткі зачіски, жінки носять сукні та макіяж).

Перебільшені гендерні стереотипи можуть ускладнити стосунки між людьми [47]. Гіперфемінні люди частіше зазнають фізичного та емоційного насильства з боку своїх партнерів. Гіперчоловічі люди частіше зазнають фізичного та емоційного насильства щодо своїх партнерів. У дослідженні гендерних установок, звертаючись до методики «Малюнок чоловіка та жінки» Н.М. Романова.

Результати дослідження

Вивчення особистості за допомогою графічних презентацій один з найбільш перспективних методів її дослідження. Методика «Малюнок чоловіка і жінки» спрямована на вивчення гендерних установок і гендерних аттитудов особистості. В даний час поняття «гендерні установки» розглядається як синонімічне поняттю «гендерні стереотипи».

Автори: методика розроблена Н. М. Романовою.

Предмет діагностики: дана методика призначена для вивчення гендерних установок і гендерних аттитудів особистості.

Контингент досліджуваних: дорослі.

Компетентність виконавця: практичний психолог з базовою психологічною підготовкою.

Комплектність, склад методики: методика включає в себе інструкцію, рекомендації по обробці та інтерпретації результатів.

Вибірка: 50 осіб, серед яких 26 жінок та 24 чоловіка.

Теоретичне підґрунтя: в даний час поняття «гендерні установки» розглядається як синонімічне поняттю «гендерні стереотипи». Тим часом, в психологічній науці область значення поняття «установка» дещо інша (ширша). Під гендерними установками розуміється сформована в процесі гендерної соціалізації стійка система відносин і нахилу до своєї і протилежної статі. Гендерна установка - це системна характеристика, актуалізується як на свідомому, так і на несвідомому рівнях в системі гендерних відносин. Під гендерним аттитудом розуміється домінуюча гендерна позиція (орієнтація) по відношенню до своєї і протилежної статі. Процедура обстеження

передбачає зображення обстежуваних фігур чоловічої і жіночої статі [33]. Переваги використання техніки при дослідженні гендерних аспектів актуалізації особистості пов'язані з високими проектними здібностями методик даного класу, інформативністю в плані відображення емоційних аспектів відносин, слабкою структурованістю стимульного матеріалу, можливістю максимального самовираження для особистості.

У малюнку на задану тему як в дзеркалі відбивається специфіка психологічного і соціального досвіду людини. В даному випадку це характерні особливості гендерної соціалізації особистості, актуалізовані в символічній формі.

Тип методики: є проективної методикою.

Методичні пояснення: на відміну від відомих методик, які передбачають зображення людської фігури, тут принципово інший є постановка завдання: випробуваний підштовхується до реалізації концепту, що відображає його бачення характеру відносин між чоловіком і жінкою.

Інструкція: намалювати олівцем на чистому аркуші паперу чоловіка і жінку.

Отже, за результатами дослідження маємо наступну картину – більшість жінок піддослідних (72%) намалювали фігури чоловіка і жінки зображені приблизно рівними за розміром, вони однаково ретельно промальовані і добре декоровані, немає видимої переваги того чи іншого персонажу. На деяких малюнках вони міцно тримають один одного за руки, що символізує підтримку, спаяність, єдність. На інших жінка і чоловік як би спираються один на одного, знаходять підтримку в цьому союзі. Малюнки такого типу зустрічались переважно у молодих випробовуваних жінок. Це символізує гендерну установку «Опора». 10% жінок малювали картину на яких чоловік і жінка включені в загальну діяльність, як сценку з життя: чоловік і жінка садять дерево; на робочому місці сидять за столами; в домашньому інтер'єрі - вона готує, він читає газету або дивиться телебачення і т. п. Тут має місце установка «Співробітництво». Решта 18% мали результат «Тяжіння», де чоловік і жінка зображені обличчям один до одного, вирази їхніх обличчя відображають зацікавленість один одним. У деяких малюнках один або обидва персонажі простягають один одному руки, чоловік простягає жінці квіти. Такі малюнки відображають велику значимість для особистості сфери гетеросексуальних відносин і емоційну привабливість осіб протилежної статі.

Щодо чоловіків, то більшість (68%) намалювали фігури чоловіка і жінки зображені приблизно рівними за розміром, немає видимої переваги того чи іншого персонажу, але на багатьох малюнках чоловік виділявся символами статусу (портфель, телефон, автомобіль). Для таких випробуваних справа, кар'єра, соціальний статус - найважливіші життєві цінності. Самі вони мають високий рівень домагань, відрізняються практичністю, діловитістю, цілеспрямованістю і часто орієнтовані на матеріальні цінності. Гендерна установка - «Співробітництво». Близько 20% чоловіків мали на своєму малюнку чоловіка і жінку зображені анфас, що стоять на певній відстані один від одного. Кожен з персонажів як би сам по собі («самодостатній»). Відстань між зображеними персонажами на малюнках різних випробовуваних різному: від 1-3 см до 18-20 см. Дані тестування виявляють у таких осіб стриманість, інтровертність, соціальну незручність, невпевненість в собі, тривожність, боязкість, скритність, егоцентризм. Однак гендерна установка «незалежність» виявляє не тільки патерн зазначених вище рис, провідним фактором в яких є параметр «невпевненість в собі», але й інший, не менш значимий фактор - «опору на себе». Решта чоловіків мали гендерну установку «Опора» або «Тяжіння», де чоловік простягає жінці квіти або тримають один одного за руки.

Гендерні стереотипи, як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, виявляються насамперед як гендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності різноманітних ролей і видів діяльності для чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам [2]. Ці два компоненти гендерних стереотипів тісно пов'язані між собою. Переважна прийнятність якої-небудь соціальної ролі для людини певної статі обґрунтовується мірою наявності в неї певних рис і характеристик. Зокрема, люди зазвичай вважають соціально-професійну роль директора прийнятнішою для чоловіків, оскільки ті витривалі, неемоційні, здатні зосередитися, краще обізнані з тонкощами техніки, а роль соціальної працівниці - для жінок, яким більшою мірою притаманні такі риси, як чуйність, співчуття, вміння налагоджувати стосунки з оточенням.

В таблиці (Табл. 2.2.1.) представлено розподіл відповідей щодо ролей у сім'ї. Було виявлено, що більшість опитаних вважають роль турботи про емоційний комфорт належить жінці (70%). Роль забезпечення безпеки своєї сім'ї більшість (82%) згодні з позицією, що ця роль в основному чоловіча. Що стосується ролі виховання дітей, то більшість відповіли 87% (83% та 91%) вважають, що ця роль відноситься до жіночої. Такого ж погляду дотримуються і щодо участі організації сімейного відпочинку 77% (70% та 83%). Роль забезпечення затишку в будинку, на думку більшості респондентів, відноситься до жіночої ролі (70%).

Табл. 2.2.1.

Розподіл ролей у сім'ї у відсотках

	Роль переважно жіноча	Роль жіноча та чоловіча в рівній мірі	Роль переважно чоловіча	Важко відповісти
Турбота про емоційний комфорт	70	27	2	1
Забезпечує безпеку	1.5	15	82	1.5
Ведення домашнього господарства	48	49	1	2
Матеріальне забезпечення сім'ї	1	42	56	1
Виховання дітей	70	28	2	0
Прийняття важливих рішень	3	70	26	1
Забезпечення затишку в будинку	70	29	0.5	0.5
Організація сімейного відпочинку	2	77	18	3

З одного боку, у нашому суспільстві зберігається вплив гендерних стереотипів. У молодіжному середовищі є думка, що основна сфера діяльності жінки – сімейна, вона відповідальна за взаємини в сім'ї, а чоловіки – професійна, він повинен забезпечувати сім'ю. І зараз поділ праці в сім'ї за принципом «чоловік-годувальник», «дружина – домогосподарка» нерідко сприймається як щось біологічно задане.

З іншого боку, вплив стереотипів стає все слабшим. Сучасна модель сім'ї не має на увазі чіткий розподіл обов'язків між її членами, тому що умови сучасного світу їх не змушують це робити, а в давні часи, наявність традиційних розширених сімей була потребою. Існування нерівності статей і започаткувало стереотипи.

Особливо страждають права жінки, бо не реалізується право її вільного вибору: ким бути, як будувати своє життя, що в ньому вважати головним. Гендерні стереотипи підтримують традиційну суспільну думку, що головне призначення жінок – подібатися чоловікам, бути матір'ю, «берегинею» домашнього вогнища.

Але в наш час жінка може бути повністю незалежною від чоловіка у всіх суспільних сферах, тому права чоловіків та жінок стають рівними. Проте гендерні стереотипи продовжують підсвідомо на нас впливати.

2.3. Діагностика гендерних особливостей та стилів міжособистісної взаємодії

Уявіть собі, що чоловіки і жінки спілкуються однією мовою, в одному місці і мають однаковий досвід, але вони не можуть зрозуміти один одного. У чому причина такої кількості непорозумінь? Як зазначають академічні дослідження, різні стилі спілкування тісно пов'язані з психологічними відмінностями, а також вигаданими гендерними стереотипами в суспільстві.

Прийнято вважати, що жінки і чоловіки сильно відрізняються за стилями спілкування. Наприклад, постулюється, що чоловіки розмовляють, щоб запитати чи надати факти чи самоствердитися, тоді як жінки розмовляють, щоб налагодити стосунки. Також вважається, що жінки легко передають почуття і швидше

звертаються за допомогою, тоді як чоловіки більше конкурують. Ці відмінності пов'язані як з вродженими генетичними схильностями, так і з навченою поведінкою [8].

Схиляюся до думки, що природа або соціальне та культурне навчання відіграє більш значну роль у впливі на спілкування та поведінку, ніж притаманні відмінності між чоловіками та жінками. Вважається, що тестостерон (чоловічий статевий гормон) асоціюється з більш високим рівнем агресії у чоловіків. Аналогічно, різні рівні естрогену та прогестерону (жіночих статевих гормонів) на різних стадіях менструального циклу змінюють рівні нейромедіаторів у мозку та впливають на настрій та емоції; а отже, жіноче сприйняття, пізнання та міжособистісне спілкування.

При дослідженні міжособистісних відносин найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування і дружелюбність-агресивність [18]. Саме ці фактори визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. У багаторічному дослідженні, проведеному американськими психологами під керівництвом Б. Бейлза, поведінка члена групи оцінюється по двох змінним, аналіз яких здійснюється в тривимірному просторі, утвореному трьома осями: домінування-підпорядкування, дружелюбність-агресивність, емоційність-аналітичність.

Т.Лірі пропонував використовувати методику для оцінки спостережуваного поведінки людей, тобто поведінки в оцінці оточуючих («зі сторони»), для самооцінки, оцінки близьких людей, для опису ідеального «Я». Згідно з цими рівнями діагностики змінюється інструкція для відповіді. Різні напрями діагностики дозволяють визначити тип особистості, а також зіставляти дані по окремих аспектах. Наприклад, «соціальне «Я», «реальне «Я»», «мої партнери» і т. д [9].

Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких в кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. Методика побудована так, що судження, спрямовані на з'ясування якого-небудь типу відносин, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і

повторюються через рівну кількість визначень. При обробці підраховується кількість відносин кожного типу.

Спочатку підраховується кількість балів по кожному з виділених 8 типів міжособистісних відносин.

Наступним етапом є визначення ступеня вираженості типу. Максимальна оцінка рівня по кожному типу, яку передбачає методика Лірі на міжособистісні стосунки, може становити 16 балів, які, в свою чергу, поділяються на 4 ступені вираженості відносини:

- від 0 до 4 балів: низька ступінь вираженості (адаптивна поведінка);
- від 5 до 8 балів-помірна ступінь вираженості (також адаптивна поведінка);
- від 9 до 12 балів: високий ступінь вираженості (екстремальна поведінка);
- від 13 до 16 балів: екстремальна ступінь вираженості (екстремальне до патології поведінка).

Результати дослідження

За результатами дослідження було визначено, що 35% із опитаних чоловіків мають «Егоїстичний» тип, де людина прагне бути над усіма, але одночасно в стороні від усіх, самозакохана, розважлива, незалежна. Труднощі перекладає на оточуючих, але сам відноситься до них кілька відчужено, хвалькуватий, самовдоволений, зарозумілий. У 20% слабовиражений тип, де домінує орієнтація на себе, схильність до суперництва.

20% чоловіків відносимо до «Авторитарного» типу, 15% з них домінантні, енергійні, компетентні, авторитетні лідери, успішні у справах, люблять давати поради, вимагають до себе поваги (набрали близько 10 балів), а 5% опитаних - упевнена в собі людина, але не обов'язково лідер, завзятий і наполегливий (набрали близько 4 балів).

10% піддослідних має суму балів характерну для «Підпорядкованого» типу, вони набрали від 8 балів, тому вираженими рисами можна визначити скромність, боязкість, поступливість, емоційна стриманість, здатність підкорятися, не має власної думки, слухняно і чесно виконує свої обов'язки.

10% чоловіків має «Доброзичливий» тип, сильно виражений, адже вони набрали близько 11 балів, характерними рисами яких є те, що вони доброзичливі і люб'язні з усіма, орієнтовані на прийняття і соціальне схвалення, прагнуть задовольнити вимоги всіх, «бути хорошим» для всіх без урахування ситуації, прагнуть до цілей мікрогрупи, мають розвинені механізми витіснення і придушення, емоційно лабільні (істероидний тип характеру).

20% чоловіків віднесено до типу «Залежний», де у 15% з них слабо виражений (5 балів) - конформний, м'який, очікує допомоги і порад, довірливий, схильний до захоплення оточуючими, ввічливий, а інші 5% мають сильно виражений (близько 9 балів) - різко невпевнений у собі, має нав'язливі страхи, побоювання, тривожиться з будь-якого приводу, тому залежний від інших, від чужої думки.

Ще 5% чоловіків відноситься до типу «Альтруїстичний» високого ступеню (10 балів), гиперответственный, завжди приносить у жертву свої інтереси, прагне допомогти і співчувати всім, нав'язливий у своїй допомозі і занадто активний по відношенню до оточуючих, неадекватно приймає на себе відповідальність за інших (може бути тільки зовнішня «маска», що приховує особистість протилежного типу).

Щодо жінок, то результати дещо відрізняються, на противагу від чоловіків. 30% опитаних жінок набрали кількість балів характерну для «Залежного» типу, де 17% жінок мають патологічну залежність, різко невпевнені у собі, має нав'язливі страхи, побоювання, тривожиться з будь-якого приводу, тому залежні від інших, від чужої думки. Інші 13% мають адаптивну вираженість, низьку та помірну ступінь.

22% жінок віднесено до типу «Доброзичливий» з адаптивною вираженістю, де людина схильна до співробітництва, кооперації, гнучка і компромісна при вирішенні проблем і в конфліктних ситуаціях, прагне бути у згоді з думкою оточуючих, свідомо конформна, слідує умовам, правилам і принципам «хорошого тону» у відносинах з людьми, ініціативний ентузіаст у досягненні цілей групи, прагне допомагати, відчувати себе в центрі уваги, заслужити визнання і любов, товариська, проявляє теплоту і дружелюбність у відносинах.

25% жінок віднесено до типу «Підпорядковується», де 5% з екстримально-патологічним ступенем вираженості, а решта 20% з адаптивним, тому схильні бути

скромними, боязкими, поступливими, емоційно стриманими, здатними підкорятися, не мають власної думки, слухняно і чесно виконують свої обов'язки.

13% жінок має відношення до «Егоїстичного» типу, з низькою вираженістю (6 балів), де домінують егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва.

10% жінок мають «Альтруїстичний» тип з адаптивною вираженістю (4 - 6 балів), з такими основними рисами, як відповідальність по відношенню до людей, делікатність, м'якість, доброта, емоційне ставлення до людей проявляється у співчутті, симпатії, турботі, ніжності, вмє підбадьорити і заспокоїти оточуючих, безкорисливість і чуйність.

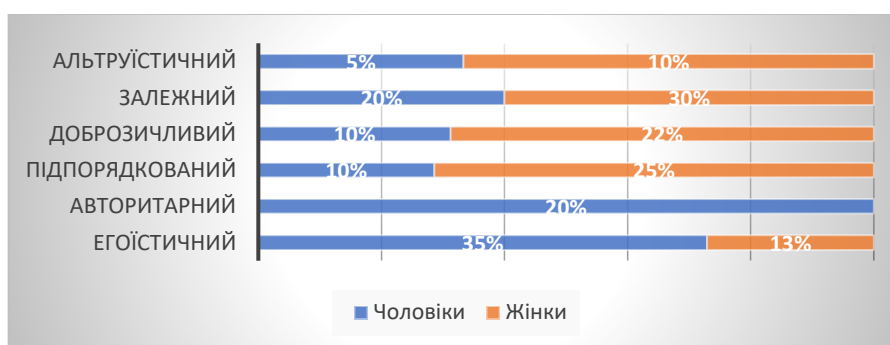

Рис. 2.3.1. Стилі міжособистісної взаємодії чоловіків та жінок

Згідно з результатами дослідження, можна спостерігати те, що деяким людям з тим, чи іншим стилем будівництва міжособистісних стосунків буде дуже важко знайти «золоту середину». Щодо ролі гендеру у цьому заключенні слід сказати, що ті стилі, які притаманні жінкам більшою мірою свідчать про те, що вони будують стосунки або комунікацію з урахуванням своїх емоцій, емпатії, поступливості, в деяких випадках мають спів-залежні стосунки. Частіше за все в залежні стосунки будуть потрапляти жінки с «Залежним» стилем, та чоловіки з «Авторитарним», адже всі ці якості притягуються. Хоча, може й бути навпаки, чоловік може відігравати роль жертви, а жінка агресора.

Щодо чоловіків, то результати свідчать про те, що є високий процент чоловіків, яким притаманні стилі «Егоїстичний» та «Авторитарний» і якщо ступень є патологічною, це буде реальною причиною для проблем у будь яких стосунках. Для побудови гармонійних міжособистісних стосунків ключовим критерієм є адаптивність. Краще за всі інші стилі буде чоловікам з «Альтруїстичним» та

«Доброзичливим» стилем, але слід приділяти увагу тому, який стиль буде мати його партнер, адже буде легше, якщо все має свій баланс.

Висновок, випливаючи з дослідження такої, що чоловіки та жінки відрізняються за мовою тіла, виразом обличчя, моделями мовлення (вокалізації, тону та модуляції) та поведінкою. На перший погляд, здається, що стать схильна сприймати реальність по-різному. Це означає, що стилі, що чоловіки та жінки використовують для комунікацій (і невербальні сигнали) для спілкування, можуть бути настільки різними, що багато людей можуть не розуміти впливу їхніх повідомлень на протилежну стать – кожна людина створює сприйняття в його або її свідомості та переконання, що з протилежною статтю щось має бути не так; адже вони не можуть зрозуміти очевидний сенс того, що вимовляється чи мається на увазі. Як показала практика, переважна більшість жінок у мовній комунікації дотримуються стилю співробітництва, а чоловіки – конкуренції, відповідно кожен з них використовує специфічні способи комунікації: жінки, як правило, дотримуються по черговості мовлення, чоловіки тяжіють до самоствердження, встановлення домінування.

2.4. Аналіз впливу гендерних особливостей на формування міжособистісних стосунків

Гендерні ролі змінюються, а сам гендер стає більш плинним поняттям, традиційні ролі все ще впливають на нашу комунікативну поведінку. Для тих, хто соціалізується до традиційних жіночих гендерних норм, важливим використанням спілкування є створення та сприяння відносинам з іншими людьми. Навпаки, метою спілкування чоловіків є насамперед встановлення ідентичності. Це досягається шляхом демонстрації незалежності та контролю або виступу для інших [10].

Жінки, як правило, є фахівцями у відносинах, а чоловіки – спеціалістами із завдань. Жінки, як правило, є експертами в «розмовах про взаєморозуміння», що стосується типів спілкування, які будують, підтримують і зміцнюють стосунки. Розмова про взаєморозуміння відображає навички розмови, виховання, емоційного

вираження, емпатії та підтримки. Чоловіки, як правило, є експертами у виконанні завдань і вирішенні питань про факти. Вони є експертами з «доповідної розмови», яка відноситься до типів комунікації, що аналізує проблеми та вирішує їх. Доповідь відображає навички конкурентоспроможності, відсутності сентиментальності, аналізу та агресивної концентрації на виконанні завдань [31].

Дебора Таннен, професор лінгвістики та автор кількох книг про гендер і мову, наводить такі приклади відмінностей у спілкуванні чоловіків і жінок:

-Чоловіки беруть участь у розмовах доповіді, жінки в розмові про взаєморозуміння.

1. доповідь використовується для демонстрації своїх знань та досвіду.

2. розмова про взаєморозуміння використовується для обміну та розвитку відносин.

-Жінки передають запит; чоловіки спрямовують.

Наприклад, передаючи запит, жінка-менеджер може сказати: «Чи не могли б ви зробити це до 17:00?» Менеджер-чоловік зазвичай формулює це: «Це потрібно зробити до 17:00».

-Жінки орієнтовані на інформацію; чоловіки орієнтовані на імідж.

Наприклад, жінки готові задавати питання, щоб прояснити розуміння. Чоловіки, як правило, уникають задавати уточнюючі питання, щоб зберегти свою репутацію.

-Емпатія - це не вибачення.

Жінки часто використовують фразу «Мені шкода», щоб висловити занепокоєння або співчуття. Чоловіки схильні тлумачити цю фразу як прийняття відповідальності за ситуацію, якої вона не є [7].

-Жінок судять за зовнішнім виглядом; чоловіків судять за тим, що вони говорять і роблять.

Як і в усьому, важливо пам'ятати, що незважаючи на те, що ці відмінності існують між групами, усі люди потраплять десь уздовж спектру цих тенденцій. Крім

того, можливо зіткнутися з чоловіками, які демонструють більш «жіночі» тенденції у своїй мові або навпаки.

Багато дослідників намагалися пояснити, чому жіночий стиль спілкування настільки незрозумілий для чоловіків. На думку Джона Грея, спосіб спілкування відображає різноманітність цінностей, цілей і потреб гендеру [20]. Загальновідомо, що чоловіки орієнтовані на досягнення цілей, а жінки – на стосунки. Просто стежите за своїм робочим днем, щоб помітити різницю. Наприклад, чоловіки, як правило, самоафективні на роботі, оскільки хочуть досягти відчутних результатів, тоді як жінки зосереджуються на створенні дружньої та корисної атмосфери на роботі та співпраці для досягнення мети. Їх не потрібно розглядати як лідера проекту. Загалом, жінки спілкуються ввічливіше, вони уникають лайливих лайок, використання посилювачів і запитань, в той час як чоловіки хочуть, щоб до них ставилися як до більш незалежних, впевнених і наполегливих.

Ще одна цікава відмінність полягає в тому, що чоловіки і жінки, коли кожен стикається з проблемою, як правило, намагаються допомогти один одному різними способами. Дебора Таннен пропонує парадокс: «Якщо жінки часто розчаровуються через те, що чоловіки не відповідають на їхні проблеми, пропонуючи відповідні рішення, чоловіки часто розчаровуються, тому що жінки це роблять». Іншими словами, жінки, як правило, бажають співчутливої відповіді на свої проблеми, тому вони роблять це, коли хтось звертається до них із проблемою. Однак чоловіки схильні реагувати на проблеми рішеннями.

Жінка просто хоче відчувати, що її розуміють, і що вона не божевільна від того, що її турбують певні речі. Жінки хочуть знати, що є інші, які мають такі ж проблеми, як і вони [21].

Багато чоловіків вважають себе тими, хто вирішує проблеми, тому вони розчаровуються, коли їхні щирі поради чи рішення зустрічаються з несхваленням з боку жінки. Скажімо, наприклад, що жінка постійно розповідає своєму чоловіку про проблеми, які вона має з колегами. Він може давати раду частково, яку вона може не прийняти, але вона відчуває потребу продовжити розмову про ситуацію. Це, звичайно, може розчарувати обох учасників. Пояснення досить просте. Вона хоче

отримати вираз розуміння, наприклад: «Я точно знаю, що ти відчуваєш», або я відчував те саме раніше» [12].

На ранньому етапі кар'єри Бем створила статево рольовий опитувальник Бем, шкалу для вимірювання ступеня, в якому індивід проявляє риси або поведінкові особливості, що традиційно асоціюються з чоловічими та/або жіночими полюсами статево рольової ідентифікації.

Предмет діагностики: даний опитувальник використовується для діагностики психологічного статі і визначає ступінь андрогінності, маскулінності і фемінності особистості, дозволяє визначити тип особистості: маскулінний, фемінний, андрогін.

Контингент досліджуваних: дорослі.

Комплектність, склад методики: опитувальник містить 60 стверджень. Методика включає в себе інструкцію, бланк для відповідей, рекомендації по обробці та інтерпретації результатів.

Теоретичне підґрунтя: теоретичною базою даної методики є концепція андроген С. Бем. Андрогінія, визначалися як поєднання традиційно жіночих і чоловічих рис, є важливою психологічною характеристикою людини, що визначає його здатність варіювати поведінку залежно від ситуації; вона допомагає формуванню стійкості до стресів, сприяє досягненню успіхів в різних сферах життєдіяльності.

Важливість концепції андрогену полягає в тому, що вона дає можливість усвідомлення однакової привабливості якостей, традиційно вважаються жіночими і чоловічими. Це особливо важливо в світлі того, що чоловічі якості представляються як більш нормативні і бажані.

Тип методики: є стандартизованим самозвітах. Може застосовуватися і в формі експертного рейтингу.

Методичні пояснення: на кожне з 60 тверджень піддослідний відповідає «так» або «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей. Якщо опитувальник застосовується у формі експертної оцінки, то в такому випадку оцінка випробуваного по наданим якостям здійснюється компетентними експертами - людьми, які добре знають випробуваного (чоловік, дружина, батьки та ін.).

Інструкція: оцініть наявність (або відсутність) у себе названих нижче якостей. Можна відповідати тільки «так» або «ні».

Результат дослідження

Отже отримані результати в цьому дослідженні такі, що серед 26 жінок 20 мали високий рівень фемінності та низький маскулінності, а 6 навпаки, набрали більше балів маскулінності ніж фемінності (Рис. 2.4.1). Щодо чоловіків, то 15 з них виявилися з високим рівнем маскулінності та низьким фемінності, а решта 9 навпаки (Рис. 2.4.2). 20 жінок з 26 відносимо до жінок фемінного типу особистості, характерними рисами яких є емоційність, сенситивність, інтуїтивне пізнання. Жінки з фемінним гендерним типом більше задоволені процесом життя, ніж жінки з маскулінним та невизначеним гендерними типами.

6 жінок з 26 відносимо до маскулінного типу особистості. Найнижчі показники осмисленості наявні у жінок з переважанням маскулінності. Однак, такий результат може бути наслідком високого рівня домагань, властивого маскулінним особам. Жінки з маскулінним гендерним типом загалом мають вищі показники самореалізації, ніж жінки з фемінним та невизначеним гендерними типами, наприклад, показники орієнтації в часі, цінностей людини, що самореалізується, орієнтації на буттєве пізнання (тут андрогінний тип випереджує маскулінний та фемінний, але не відрізняється від невизначеного) креативності, спонтанності, аутосимпатії.

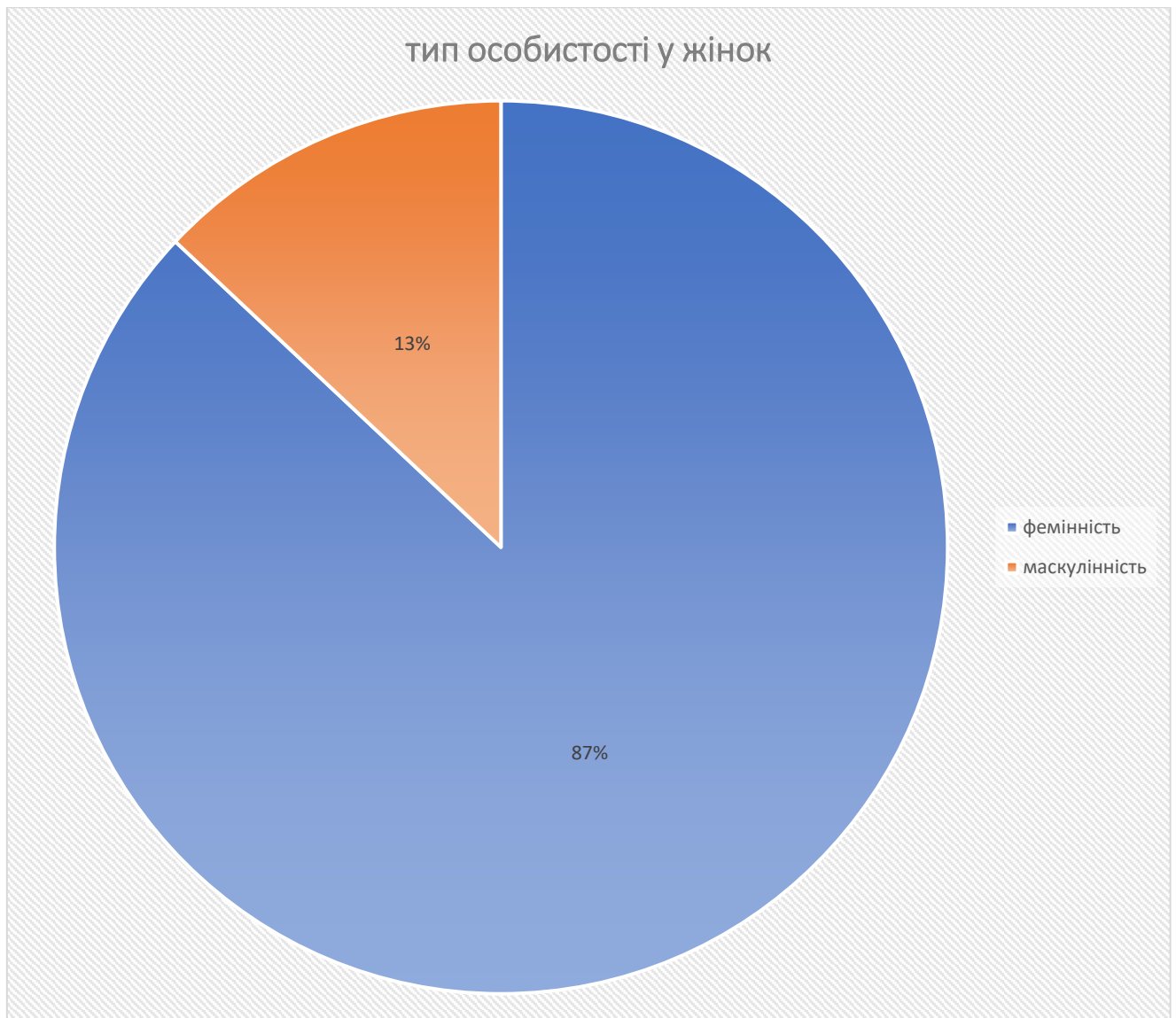

Рис. 2.4.1. Типи особистості у жінок.

15 чоловікам притоманий маскулінний тип особистості, що характеризується такими рисами, як віра у себе, схильність захищати свої погляди, незалежність, аналітичність, спроможність до лідерства, схильність до ризику, швидкість прийняття рішень. Решта 9 чоловіків підпадають під фемінний тип особистості, типовими якостями якого вважаються емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сензитивність, емпатійність.

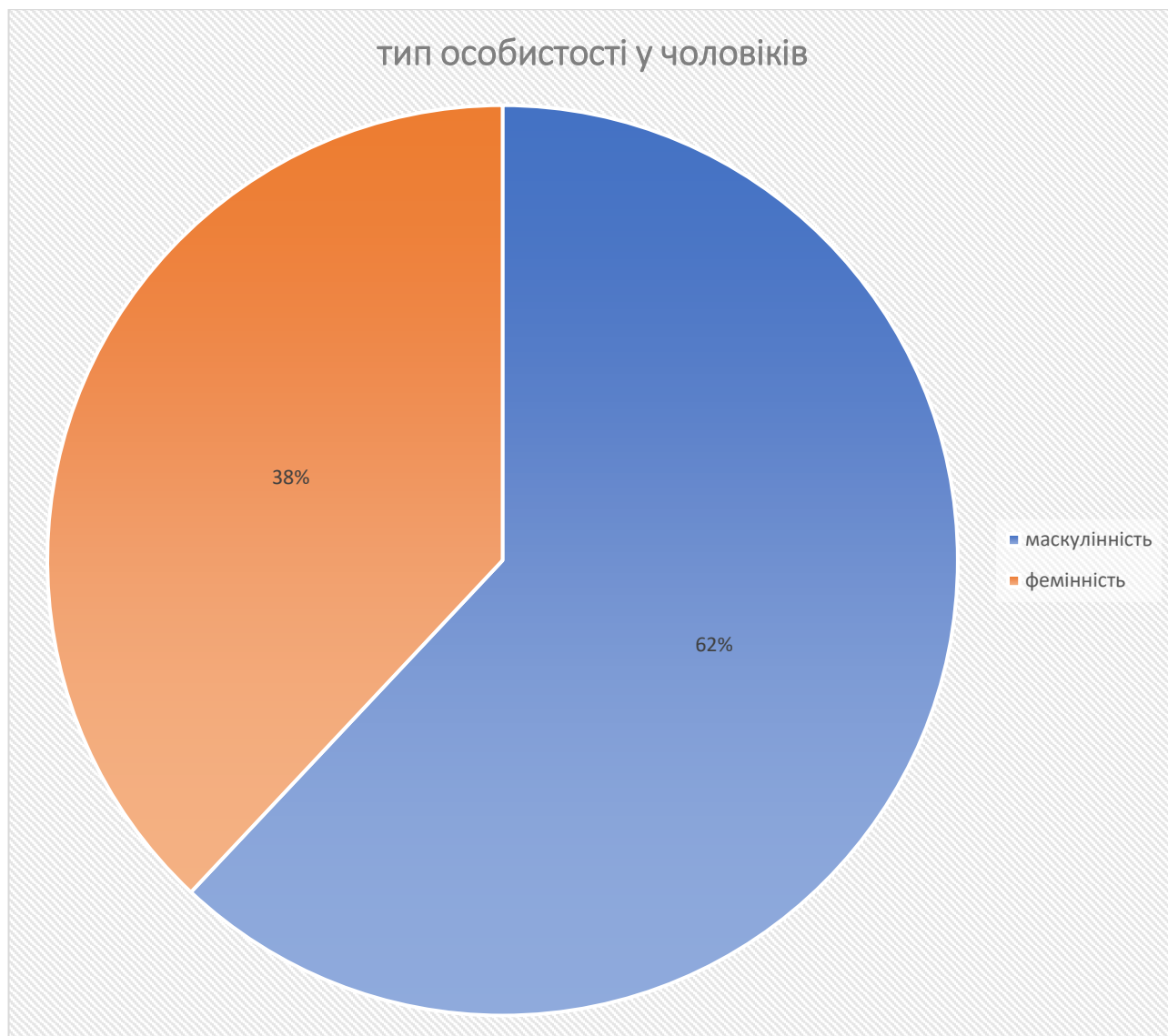

Рис. 2.4.2. Типи особистості у чоловіків.

Відтак гендерна ідентичність є важливим чинником сприйняття, осмислення та інтерпретації інформації про себе та інших. Я - образ створюється на основі відношення людини до себе як до чоловіка або жінки, усвідомлення і прийняття власної статевої приналежності. Процес розвитку гендерних ролей, як соціально зумовлених варіантів статевої ролі та статево-рольової поведінки, відбувається в контексті досить важливого для життя особистості процесу соціалізації.

Останніми роками спостерігається загальна тенденція певної фемінізації чоловічої поведінки й маскулінізації жіночої, що позначається на таких сферах, як наприклад вибір професії. Цікаво те, що жінки, які набрали високі бали з маскулінності обіймали керуючі посади у ТОВ Аркана-Транс.

Високомаскулінні чоловіки і високофемінні жінки мають більше труднощів у тих видах діяльності, які не відповідають традиційним статево рольовим стереотипам, тоді як андрогінні особистості з високими потенціями маскулінності і фемінності легше змінюють тип і стиль діяльності залежно від умов, менше піддаються стресам.

Висновки до другого розділу

Дослідження гендерних стереотипів нашою вухнуло мене до висновку, що вони є шкідливі не тільки для пар, а й для всього соціуму в цілому. В них є багато мінусів, які спричиняють неприємні наслідки. Наприклад: гендерні стереотипи ще більше підкреслюють різницю між статями, виконуючи функцію якогось збільшувального скла. Наступний негативний ефект гендерних стереотипів – це гальмування розвитку тих якостей, які не відповідають даному статево стереотипу.

Прийнято вважати, наприклад, що чоловік має бути витриманим, врівноваженим, неупередженим у взаєминах з іншими людьми. Жінка може дозволити собі, коли її образять поплакати. Велика емоційність жінок одна із стійких гендерних стереотипів. Для осіб чоловічої статі розплакатися означає порушити норму мужності. Через це у чоловіків може розвинути феміфобія, тобто. страх перед проявом у себе жіночності. В результаті природні розрізнення між статями ще більше збільшуються. З цією метою акцент був зроблений насамперед на керуючому впливі комунікації, причинах та засобах вирішення конфліктів та різниці у емоційному інтелекті, яка теж має вплив на міжособистісні процеси в рамках дослідження.

Хоча дослідження підтверджують ці відмінності, важливо уникати використання не лише стереотипів, коли мова йде про чоловіків і жінок. Багато чоловіків можуть використовувати стилі спілкування, які в основному асоціюються з жінками, і навпаки. Коли мова йде про гендерну комунікацію, ключовим є розуміння як загальних правил, так і нюансів спілкування.

Тим не менш, я вважаю, що якщо суспільства еволюціонують, щоб зменшити стереотипні очікування від статей, тоді міжособистісний конфлікт між статями значно зменшиться, і життя стане набагато легшим для обох. Зрештою, чоловіки і жінки повинні функціонувати разом і виконувати свої біологічні та соціальні ролі в тандемі.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОДРУЖНІМ ПАРАМ З ПРОБЛЕМАМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТУСОНКІВ

3.1. Розробка тренінгу «Формування толерантних гендерних стереотипів»

Проблема рівності між чоловіками та жінками актуальна не сама по собі, а необхідна для того, щоб зробити гармонійним професійне та сімейне життя у суспільстві. Здавна нам відома громадська думка про образ чоловіка та жінки, що проходить крізь століття, до сьогодення – це образ «чоловіка-годувальника», а «жінки-матері», «жінки-хранительки» [30]. Ці образи починаємо ми усвідомлювати з дитинства, граючи, здавалося б, у просту гру – «Дочки-матері», де дівчатка грають матерів, які готують їсти, збирають «дітей» до школи, «чоловіка» на роботу, ходять до уявного магазину покупками, а хлопчики – працелюбного, сильного чоловіка та дбайливого батька. Але також у світі починаючи з дитячих років і до завершення процесу первинної соціалізації молоді формується усвідомлення себе жінкою або чоловіком (цей процес називається гендерна ідентичність). Виходячи з цього, важливим компонентом є вивчення сучасного уявлення щодо гендерних ролей у суспільстві [1]. На цю тему й був розроблений тренінг «Формування толерантних гендерних стереотипів», задля покращення емпатії щодо протилежного гендеру, та вмінню будувати гармонійні відносини. Запропонована програма орієнтована на одночасний розвиток якості гендерної толерантності особистості самих педагогів як агентів керованої соціалізації та осіб раннього дорослого віку відповідно до постсучасної системи соціальних цінностей.

Основна мета соціально – психологічного тренінгу: формування у осіб раннього дорослого віку толерантних гендерних установок.

Допоміжні цілі:

- 1) розвиток толерантності у сфері гендерних відносин у осіб раннього дорослого віку;
- 2) зниження рівня конфліктності та агресивності у гендерних відносинах серед осіб раннього дорослого віку;
- 3) розвиток навичок співробітництва та співіснування з людьми, що дотримуються різних моделей гендерних відносин.

Завдання програми: виявлення специфіки процесу власної гендерної соціалізації; усвідомлення особистих гендерних стереотипів; усвідомлення обмежень, що накладаються на особистість традиційними асиметричними гендерними стереотипами; корекція асиметричного змісту гендерних установок у спілкуванні та взаємодії осіб раннього дорослого віку між собою.

Методи реалізації програми: методологічною основою програми є теорія соціального конструювання гендера; основними методами формування толерантних гендерних установок є групова дискусія, рольова взаємодія, структуроване спостереження для аналізу структур та особливостей взаємодії; експресивні методи; вправи на міжгрупову взаємодію.

Заняття проводяться у форматі інтерактивної навчальної групи.

Умови формування тренінгової групи: група має бути різномірною за гендерною ознакою; бажано, щоб співвідношення різностатевих учасників групи було приблизно рівним. Група має бути однорідною за віковою ознакою. Кількість учасників групи – не більше ніж 30 осіб.

Режим роботи: заняття проводяться 1 раз на тиждень у середньому по 60-90 хвилин. Загалом планується проведення 7 занять загальним обсягом 9 годин. Передбачається виконання домашніх завдань.

Техніко-методичне оснащення: стільці з підставкою для ведення записів (за кількістю учасників заняття), робочі записники, ручки, олівці (5 наборів для групи 30 осіб), дошка з демонстраційними листами, маркери для позначок на демонстраційних листах.

Результати тренінгу: у процесі активного соціального навчання очікується зміна асиметричних гендерних установок серед осіб раннього дорослого віку, підвищення толерантності по відношенню до різноманітності гендерних моделей взаємодії.

Правила роботи групи:

- 1) Приходити вчасно – не запізнюватися на заняття.
- 2) Спілкування за принципом "тут і тепер" - багатьом учасникам характерне прагнення заглибитися у спогади, події давно минулих днів. І тут спрацьовує

механізм психологічного захисту. Адже основна мета тренінгу полягає в тому, щоб гурт перетворився на своєрідне дзеркало, де кожен міг би побачити себе під час своїх проявів. Це досягається частково тим, що у групі існує інтенсивний зворотний зв'язок, заснований на довірливому міжособистісному спілкуванні.

3) Конфіденційність - суть цього принципу зводиться до рекомендації не виносити зміст спілкування, що розвивається у процесі тренінгу, за межі групи. Дотримання цього принципу сприяє формуванню довірливості, дозволяє групі довго зберігати дискусійний потенціал.

4) Мобільні на "вібродзвінок" - учасники вимикають мобільні, щоб не заважали під час роботи групи.

5) Говорити від імені — відмова від безособових дієслівних форм, які у повсякденному спілкуванні сховати особистісну позицію чи відхилитися від прямого висловлювання у небажаних випадках. Тобто замість словосполучень на кшталт «Деякі говорять, що...», «Зазвичай говорять» у групі необхідно вживати словосполучення з особистими дієсловами та особистими займенниками: «Я розмірковую...», «Я так вважаю», «Я - послання» .

6) Оцінювати факти, а не людину - говорити про події, що відбулися у твоєму житті чи країні, а не про людину, яка брав у них участь або тобі переказував їх.

7) Активність - брати участь у всіх подіях, вправах, ситуаціях, що виникають під час роботи групи.

8) Лаконічність - говорити тільки по темі, слідуючи народній мудрості: "Короткість - сестра таланту".

9) Толерантність - прагнути слухати того, хто говорить, намагаючись не переривати, використовувати звернення «ти» під час роботи групи, мати право висловлювати свою думку з будь-якого питання.

10) Відповідальність за свої слова та вчинки – давати правдиву інформацію.

11) Чесність і щирість - сприймати себе та інших такими, якими вони є насправді, оцінювати власні якості самостійно виходячи з отриманої в групі інформації.

Табл. 3.1.1

Програма тренінгу «Формування толерантних гендерних стереотипів»

Заняття 1	Вправа 1. «Очікування від тренінгу»	10 хв.
	Вправа 2. «Уявити себе у довільній манері»	15 хв.
	Вправа 3. «Розповідь»	15 хв.
	Вправа 4. «Дискусія»	15 хв.
	Вправа 5. «Малюнок»	15 хв.
	Вправа 6. «Завершення»	5-10 хв.
Заняття 2	Вправа 1. «Взаємодія»	45 хв.
	Вправа 2. «Інформація»	45 хв.
Заняття 3	Вправа 1. «Розминка»	15 хв.
	Вправа 2. «Основна частина»	60 хв.

Заняття 4	Вправа 1. «Есе»	90 хв.
Заняття 5	Вправа 1. «Розминка»	10 хв.
Заняття 6.	Продовження заняття 5	60 хв.
Фінальна зустріч	Вправа «Очікування»	75 хв.

3.2. Аналіз ефективності тренінгу

Для перевірки ефективності вищенаведеного тренінгу було знов проведено методичку на визначення особливостей розподілу ролей в сім'ї (Ю. Є. Альошина, Л.Я. Гозман) на базі практики ТОВ Аркана-Транс за участю 50 осіб (жінок та чоловіків).

Методика призначена для вивчення установок подружжя по найбільш значущим в сімейному взаємодії сфер людського життя, визначення ступеня соціально – психологічної сумісності партнерів у шлюбі. При створенні опитувальника автори керувалися уявленнями про те, які аттїюди людини можуть надавати найбільш сильний вплив на його сімейні стосунки. Методика є 40 суджень, що виражають ту чи іншу позицію по десяти різних, значущим для людей, сферам: 1) ставлення до людей; 2) альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням; 3) ставлення до дітей; 4) ставлення до автономності або залежності подружжя; 5) ставлення до розлучення; 6) ставлення до любові романтичного типу; 7) оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті; 8) ставлення до "заборонності сексу"; 9) ставлення до патріархального чи егалітарної влаштуванню сім'ї; 10) ставлення до грошей. Респонденти повинні оцінити ступінь своєї згоди з кожним із тверджень.

Розподіл ролей у сім'ї у відсотках

	Роль переважно жіноча	Роль жіноча та чоловіча в рівній мірі	Роль переважно чоловіча	Важко відповісти
Турбота про емоційний комфорт	25	72	2	1
Забезпечує безпеку	1.5	37	60	1.5
Ведення домашнього господарства	27	70	1	2
Матеріальне забезпечення сім'ї	1	42	56	1
Виховання дітей	30	68	2	0
Прийняття важливих рішень	3	70	26	1
Забезпечення затишку в будинку	70	29	0.5	0.5
Організація сімейного відпочинку	2	77	18	3

За результатами повторного опитування можна спостерігати ефективність проведеного тренінгу. Показники змінились, стали більш нейтральними, високі

відсотки можемо бачити у розділі який стосується обох партнерів. Це свідчить про те, що деякі респонденти змінили свою думку щодо розподілення ролей, адже змінилися певні гендерні стереотипи. Для соціально-психологічного аналізу ролей в сучасній сім'ї першорядне значення має невизначеність норм, що регулюють в даний час шлюбно-сімейні, у тому числі рольові відносини. Кожному партнеру в сім'ї в цілому доводиться вибирати будь-який зразок рольової взаємодії з безлічі існуючих. Також виходячи з цього рольові відносини в родині, що виникають при виконанні певних сімейних функцій, можуть характеризуватися рольовою згодою або рольовим конфліктом.

Слід додати, що цей тренінг буде мати ще вищу ефективність, якщо його повторити ще раз через пів року.

За даними методик, використаних для вивчення гендерних стереотипів та складність міжособистісних стосунків осіб раннього дорослого віку ми можемо зробити висновок про зв'язок цих двох явищ. Математична обробка даних здійснювалась за допомогою програми SPSS Statistics на електронному ресурсі в режимі онлайн - розрахунку.

Розрахунок кореляційного зв'язку за критерієм Спірмена виявив наступні зв'язки між гендерними стереотипами та складністю міжособистісних стосунків осіб раннього дорослого віку:

- наявність гендерних стереотипів та рівень комунікації показали сильний зв'язок;

- гендерні стереотипи та адаптованість поведінки показали сильний зв'язок;

Для зручності, результати розрахунку представлені у Табл. 3.2.2.

Кореляційний зв'язок за рівнем 0,01 означає наявність достатнього зв'язку (99 %) між двома явищами. Так, за результатами дослідження гендерні стереотипи впливають на рівень комунікації осіб раннього дорослого віку.

З отриманих даних такий кореляційний зв'язок виявлено між гендерними стереотипами та адаптованістю поведінки. Маємо наявність достатнього зв'язку (99 %) між двома явищами.

Табл. 3.2.2.

Кореляційний зв'язок між гендерними стереотипами та складністю міжособистісних стосунків осіб раннього дорослого віку

Коефіцієнт кореляції до гендерних стереотипів	Рівень зв'язку	Зв'язок
Рівень комунікації	0,01	сильний
Адаптованість поведінки	0,01	сильний

Таким чином, можна зробити висновок про залежність міжособистісних стосунків від впливу гендерних стереотипів у осіб раннього дорослого віку.

Чим вище рівень гендерних стереотипів, тим більш він впливає на міжособистісні стосунки та комунікацію у дорослих.

Після формувального експерименту показники є значущо нижчими до корекційного впливу, що свідчить про ефективність тренінгу.

В ході дослідження також було визначено, що міжособистісні відносини подружжя в благополучних парах з ростом шлюбного стажу стають більш рівними, гармонійними, спокійними, узгодженими. У подружжя неблагополучних пар більше відмінностей в способах взаємодії. У них спостерігаються серйозні відмінності саме за тими параметрами, де для сімейного співробітництва необхідно схожість показників. З ростом шлюбного стажу ці сім'ї не відрізняються узгодженістю, гармонізацією міжособистісних відносин.

До 6 - 7 років шлюбу в цілому закріплюється традиційний розподіл ролей. Чоловік відповідає за матеріальне забезпечення сім'ї і сексуальні відносини, дружина - за виховання дітей, емоційний клімат сім'ї, організацію розваг, ведення господарства і, на думку самих дружин, ще за сімейну субкультуру, хоча чоловіки вважають, що цю функцію вони виконують порівну. У благополучних парах ролі узгоджуються чіткіше з великою участю чоловіків у сімейних справах, а в неблагополучних парах

немає певної домовленості з приводу розподілу ролей, і жінки в таких сім'ях більше завантажені сімейними обов'язками в порівнянні з жінками з благополучних пар, що призводить до зниження задоволеності шлюбом .

3.3. Рекомендації подружнім парам у встановленні міжособистісних стосунків

Говорячи про взаєморозуміння, мають на увазі готовність двох людей розуміти один одного, поступатися, йти на компроміси, які влаштовують обох, слухати і головне – чути партнера. Але його досягти надто важко, завдяки впливу установок, та гендерних стереотипів, які заважають добре розуміти партнера.

Різниця, насамперед у людській фізіології. Для жінок розмова – спілкування, для чоловіків – це засіб обміну інформацією. Адже навіть чоловіча та жіноча дружба складається по-різному. Для чоловіків дружнє спілкування - це інтелектуальне суперництво, гра, в якій можна блиснути своєю ерудицією [19]. Для жінок розрядження, емоційний контакт. Для полегшення спілкування потрібно дотримуватися кількох порад.

Чоловіки – істоти тендітні, нервові, швидко втомлюються при з'ясуванні стосунків. Кількість емоційних подробиць, які жінки їм повідомляють, чоловіки все одно не засвоюють. Тому, якщо є намір сказати чоловікові щось архіважливе, треба бути лаконічнішими. Як тільки погляд чоловіка помітно нудьгував, це служить сигналом, що необхідно скоротити кількість слів до мінімуму. Отже: стислість.

Жінки люблять вживати безліч уточнюючих слів: «начебто», «було б не погано», «уявимо». Цим засмічується та розбавляється необхідна інформація. Слова – паразити підкреслюють невпевненість і роблять розмову неконкретною. Чоловіків це часто дратує. Краще без вагань повідомити його про плани на літо, про поїздку на курорт чи закордон. Отже: конкретність.

Чоловіки та жінки поводяться по-різному щодо натяків. Жінки їх розуміють із півслова. Чоловіки ж натяків не розуміють, так вони вже влаштовані [4]. Наприклад, один чоловік, на постійні розмови своєї дружини про любов до квітів, вирішив, що їй

хочеться займатися квітництвом! Тому: визначеність у висловлюваннях та проханнях. Хочете мільйон яскраво-червоних троянд або діамантову брошку - прямо так і кажіть. Уникайте невпевненого або запитального тону. Виразні фрази відразу дають зрозуміти, що прохання не надто актуальне [36]. Значить: впевнений діловий тон.

Необхідно розвивати рольову адекватність партнерів. Для формування рольової адекватності можуть бути використані методи аналізу та інтерпретації поведінки партнера, а також розвиток рефлексії, яка дозволить виявити можливості корекції власної поведінки. Робота може проводитися в іншому напрямку – у зниженні вимогливості та рівня очікувань по відношенню до чоловіка, визнання його індивідуальності, формуванні поваги до нього як до особистості, формування установки, яка може бути виражена у диференціації особистих бажань, вимог та особистості партнера як незалежних.

Чим раніше виявлено проблемну ситуацію соціальної взаємодії, тим менші зусилля необхідно докласти для того, щоб вирішити її конструктивно. Профілактика конфліктів полягає у такій організації життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, яка виключає чи зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними.

Запобігти конфліктам набагато легше, ніж конструктивно вирішити їх. Як показує практика, профілактика конфліктів не менш важлива, ніж уміння їх вирішувати конструктивно. При цьому вона вимагає менших витрат сил, засобів і часу і попереджає навіть мінімальні деструктивні наслідки, які має будь-який конструктивно вирішений конфлікт.

Таким чином було розроблено рекомендації щодо нормалізації подружніх взаємин, попередження переростання спірних ситуацій у конфлікти та зменшення впливу гендерних стереотипів:

1. Поважайте себе, а тим паче іншого. Пам'ятайте, що він (вона) найближча людина, батько (мати) ваших дітей.
2. Намагайтеся не накопичувати помилки, образи та “тріхи”, а одразу реагуйте на них. Це виключить накопичення негативних емоцій.

3. Не робить зауважень іншому у присутності дітей, знайомих гостей тощо.

4. Не перебільшуйте власні здібності та гідності, не вважайте себе завжди і в усьому правому.

5. Будьте уважними, умійте слухати та чути партнера.

6. Не опускайтеся, дбайте про свою фізичну привабливість, працюйте над своїми недоліками.

7. Ставтеся до захоплень партнера з інтересом та повагою.

8. У сімейному житті іноді краще не знати правду, ніж будь-що намагатися встановити істину.

9. Намагайтеся знаходити час для того, щоб хоч іноді відпочити один від одного. Це допоможе зняти емоційно-психологічну перенасиченість спілкуванням.

Також, для покращення взаємин можливе використання рольової гри «Вирішення конфлікту».

Інструкція: Обіграйте дані ситуації, використовуючи один із варіантів виходу з конфліктної ситуації.

- Дружина просить Вас вийти в магазин за хлібом, а телевізором йде Ваш улюблений фільм.

- Ви побачили свою дружину у кафе з іншим чоловіком.

- Ви дізналися, що Ваш чоловік Вам збрехав, і викриваєте його на брехні.

- Ви вважаєте, що Ваша дружина витрачає надто багато грошей.

- Ви вважаєте, що Ваш чоловік більше часу проводить із друзями, ніж із Вами.

Після закінчення – спільне обговорення.

Крім цього, позбавитися від гендерних стереотипів допоможуть тренінги, вебінари, книжки про гендерну психологію, спільний похід до психолога.

Висновки до третього розділу

Існує кілька підходів до вивчення відмінностей між представниками двох статей, які умовно можна поділити на біологічний, етологічний, антропологічний,

соціальний та психологічний. У кожному з цих підходів виділяють певні детермінанти, що впливають на появу цих відмінностей: це, відповідно, впливи, що надаються генетично; що походять із загальних закономірностей поведінки живих істот; виниклі внаслідок культурно-історичних взаємодій народів, особливостей їхнього побуту та культури; беруть початок при включенні до соціальних відносин, що виникають під впливом соціальних інститутів, груп, закономірностей масової поведінки і процесів, що відбуваються в суспільстві. Відмінною особливістю цих підходів є їхня суперечливість, що може бути пов'язано з тим, що фізичні відмінності очевидні та універсальні, на відміну від психологічних.

За допомогою проведеного тренінгу було сформовано уявлення про соціально-психологічний зміст поняття «гендер», «гендерна ідентичність», її структура та закономірності розвитку. Знайомство учасників тренінгу з уявленнями про проблеми відносин статей у суспільстві, зняття бар'єрів традиційного сприйняття соціально-психологічних характеристик та соціальних ролей чоловіків і жінок. Розуміння та усвідомлення учасниками особливостей гендерної соціалізації.

Вдалося сформулювати ставлення до свого «Я», сформулювати можливості аналізувати ситуацію з позиції іншої людини та основи критичного погляду на гендерні стереотипи. Визначити та покращити уявлення учасників про роль, становище та призначення чоловіка та жінки в суспільстві, а також розвинути навички взаємодії між статями.

ВИСНОВКИ

Суспільство вже 2000 років не може досягти свого ідеалу, з тієї причини, що чоловік і жінка не знайшли належну гармонію та єднання. Тенденція у розвитку гендерних досліджень має бути у розгляді та вивченні чоловіка й жінки як єдиного об'єкта суспільства, гармонійно взаємодіючого, доповнюючого, який збагачує та розвиває один одного, тобто в єдності як дві «половинки» єдиного цілого.

Поведінка та зовнішній вигляд кожної особистості, яка втягується в мережу стосунків, представляють гендерну ідентичність індивіда в інтегрованій структурі, компоненти якої доповнюють один одного. Суспільства, які надають цьому важливого значення, звертають увагу на запобігання будь-яким процесам, що

спричиняють плутанину поведінки та зовнішності індивідів відповідно до конкретної статі, за допомогою різних механізмів контролю. Таким чином, гендерні характеристики проявляються у всьому світі з загальними аспектами. Хоча сувора манера категоризації поведінки та зовнішності особи за статтю пом'якшилась у сучасному світі.

В ході дослідження був проведений теоретичний аналіз проблеми встановлення міжособистісних стосунків у ранньому дорослому віці. З метою реалізації завдань дослідження була проаналізована література вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо проблем гендеру.

Були дослідженні гендерні установки та їх вплив на встановлення міжособистісних стосунків, виявлена ступень виразності стилей міжособистісних стосунків у чоловіків та жінок.

В якості корекції була розроблена програма тренінгу для вдосконалення побудови міжособистісних стосунків між особами різного гендеру, за рахунок пом'якшення впливу стереотипів або їх позбавлення.

Також була перевірена його ефективність за допомогою комплексу діагностичних методик, які, в поєднанні з теоретичним підґрунтям, дали можливість прослідкувати та виявити гендерні особливості міжособистісної взаємодії осіб раннього дорослого віку.

Розмежування чоловіків і жінок один від одного за певними моделями поведінки та зовнішності, а також рольовими очікуваннями, які відповідно розвиваються, є основою стереотипів гендерної ідентичності. Ці стереотипи формуються з моменту першого побачення людини і безпосередньо впливають на процес міжособистісного спілкування. Тому розглянуті стереотипи можуть перетворитися на перешкоди для процесу міжособистісного спілкування та призвести до конфліктів у процесі спілкування. При цьому взаємне виробництво сенсу, що є основою процесу міжособистісного спілкування, стає неможливим.

При врахуванні всіх особливостей стереотипів гендерної ідентичності спостерігається, що стереотипи в процесі міжособистісного спілкування мають багатовимірну структуру. Тому чітко проявляється те, як стереотипи, які

починаються з початку першої зустрічі і безпосередньо впливають на процес спілкування, відіграють визначальну роль відповідно до статі особистості. Такі фактори, як підвищення рівня знань про індивіда чи інцидент, хто/який підлягає стереотипу, нейтралізація детермінантної складової, що викликає стереотип, упередженість індивіда в групі та відстань до іншої групи мають велике значення для зменшення вплив цих стереотипів на процес спілкування.

Нарешті, слід підкреслити, що спроба зрозуміти стереотипи гендерної ідентичності в процесі міжособистісного спілкування через ролі, які базуються на гендерних відмінностях, може призвести до одновимірної оцінки. Ці стереотипи, з якими стикаються в процесі міжособистісного спілкування, знаходяться під впливом кількох факторів, таких як соціальний клас, до якого належить індивід, погляд суспільства на відмінності, історичне походження, релігійна та економічна структура. Крім того, спосіб спілкування людини з іншими (манера говорити і слухати, мова тіла тощо) впливає на процес міжособистісного спілкування, а також на всі ці фактори.

Сучасне суспільство характеризується динамікою соціальних процесів, що призводить до підвищення кількості міжособистісних контактів людей. Сприймання іншої особистості, побудова її образу є невід'ємним компонентом процесу міжособистісної взаємодії. Очевидно, що адекватність відображення об'єкта перцепції, точність виділення його найбільш суттєвих деталей визначають специфіку переживань і ставлень, успішність спільної діяльності суб'єктів взаємодій.

Після аналізу літератури та обробки результатів проведених методик можна зробити висновок, що ранній дорослий вік - пора інтелектуального, емоційного, морального та вольового становлення. Міжособистісна взаємодія у цьому віці набуває особливої значущості, оскільки одним з провідних його потреб стає прагнення до близьких особистісних контактів, вступу у шлюб та інше. У цей період особи глибше осмислюють свої переживання, а також більш адекватно сприймають й оцінюють свої якості. Таке рефлексування відбувається на основі знань про інших людей та взаємодії з ними.

В цьому віці люди переживають інтенсивне становлення оцінних здібностей, у них виокремлюється здатність розуміти внутрішній емоційний стан людини. У своїх

оцінках, як чоловіки так і жінки намагаються орієнтуватись на сформовані еталони та стереотипи поведінки. Діапазон суджень про об'єкт сприймання визначає внутрішньо прийнятний зразок, який виступає в ролі ідеалізованого образу, і саме на нього свідомо чи несвідомо орієнтуються чоловіки та жінки, оцінюючи їх партнерів по взаємодії.

Формування та розвиток міжособистісних зв'язків відбувається у процесі спілкування, яке можна визначити як форму взаємодії суб'єктів і яка споконвічно мотивує їх прагнення виявити психічні якості один одного. Важливою умовою взаєморозуміння в процесі спілкування є не так уміння адекватно визначити психологічні особливості партнера, а скільки здатність побачити як саме ці особливості переломлюються через призму його системи цінностей. Заломлення цих здібностей розкривається під час аналізу умов, дотримання яких необхідне для встановлення взаєморозуміння.

Відмінності в цільових умовах можна виявити у ситуаціях, коли чоловіки та жінки діляться значними переживаннями. Багато чоловіків уявляють себе у ролі людини, готової вирішити будь-які проблеми (когнітивна сторона спілкування). Жінкам же частіше необхідно не це при вирішенні емоційних проблем: їм потрібне розуміння і вираження симпатій (підхід Я-Розумію або Я-Жаль, а не Я-Знаю-Як-Вирішити-Проблему), тобто велика емпатія, процес співпереживання (емпатійна сторона), а не дія і не результат.

Чи можна однозначно сказати, що гендерна ознака – це соціальний стереотип? Так, оскільки в різних суспільствах гендерні стереотипи – чоловічі та жіночі – різняться між собою. Наприклад, в іспанському парадигматі вміти готувати – ознака справжнього чоловіка, тоді як у слов'янському стояти біля плити – жіноче заняття. Очевидно, що гендерні стереотипи призводять не тільки до гендерних проблем, а й до дискримінації за ознакою статі, оскільки керівна роль у суспільстві часто відводиться чоловікам.

Емпіричне дослідження дозволило виявити залежність рівня емпатії та статевої приналежності, а також залежність від гендерних стереотипів, установок та їх впливу на міжособистісні відносини.

Дані проведеного емпіричного дослідження доводять, що гендерні відмінності великою мірою впливають на вибір стратегії поведінки людей раннього дорослого віку. За допомогою проведеного тренінгу було сформовано уявлення про соціально-психологічний зміст поняття «гендер», «гендерна ідентичність», її структура та закономірності розвитку, також вдалося визначити та покращити уявлення учасників про роль, становище та призначення чоловіка та жінки в сім'ї та суспільстві, а також розвинути навички взаємодії між статями.

Необхідним на сьогодні є створення практичної та теоретичної бази для впровадження гендерного підходу, визнання важливості впливу статі як на соціальну, так і на когнітивну поведінку особистості.

Перспективи дослідження полягають в уточненні отриманих емпіричних даних на великих вибірках досліджуваних (більш 50 чоловік), у визначенні особливості впливу статево-рольової ідентичності осіб раннього дорослого віку на вибір стратегії поведінки в попередженні міжособистісних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдулова Т.П. Гендерна соціалізація та структура спілкування в підлітковому віці. Психологічні дослідження: електрон. наук. журн. 2009.
2. Агєєв В.С. Психологічні та соціальні функції статево-рольових стереотипів. Питання психології. 1987. С. 152-158.
3. Альошина Ю. Є., Волович А. С. Проблеми засвоєння ролей чоловіка та жінки. Питання психології. 1991. № 4. С. 74-81.
4. Абубікірова Н. І. Що таке «гендер»? Суспільні науки та сучасність. 1996, № 6. С. 123-125.
5. Ахмедшина Ф. Від «історії жінок» до «гендерної історії». Нова концепція гендерної історії. Введення в теорію та практику гендерних відносин: збірник наукових статей. Ташкент, 2007. С. 380-387

6. Бендас Т.В. Гендерна психологія. Навч. допомога. СПб.: Пітер, 2005. 431 с.
7. Батлер Д. Психіка влади: теорія суб'єкції. Харків: ХЦГІ; СПб., 2002. 168 с.
8. Белкін А. І. Третя підлога. Долі пасинків Природи. М: Олімп, 2000. 432 с.
9. Бендас Т. В. Гендерна психологія: навчальний посібник. СПб. : Пітер, 2006. 431 с.
10. Бессонова О. Л. Порівняльний опис гендерних концептів у структурі ціннісної картини світу. Суми : СумДУ, 2002. С. 17–23.
11. Берн Ш. Гендерна психологія. СПб. : Прайм-ЄВРОЗНАК, 2001. 320 с.
Бовуар, де С. Друга стать. Москва: Прогрес; СПб.: Алетейя, 1997. 832 с.
12. Вейнінгер О. Стать і характер. Ростов: Фенікс, 1998. 606 с.
13. Вороніна О. В. Теорія та методологія гендерних досліджень Москва: МЦГІ; МВШСЕН; МФФ, 2001. 416 с.
14. Вороніна О. В. Фемінізм та гендерна рівність Москва: Едіторіал УРСС, 2003. С. 33-70.
15. Воронова А. В. Гендерна психологія як новий напрямок науки. Харків. 2014, № 1. С. 288-292.
16. Воронцов Д. В. Гендерна психологія спілкування. Ростов н/Д. : ПФУ 2008. 208 с.
17. Виготський Л. С. Психологія. Москва: ЕКСМО-Прес, 2000. 1008 с.
18. Гофман І. Гендерний дисплей. Введення в гендерні дослідження. Харків: ХЦГІ; СПб. : Алетейя, 2001. С. 306-335.
19. Горошко Є. В. Гендерна проблематика. Харків: ХЦГІ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. С. 508-543.
20. Грей Д. Чоловіки - з Марса, жінки - з Венери. Міжособистісне спілкування: Хрестоматія. - СПб.: Пітер, 2001. С. 19-22.
21. Досіна Н. В. Гендерні дослідження в соціології. Ярославль: ЯрГУ, 2010. 148 с.

22. Дуказієва Ж. Г. Гендерна психологія. Красноярськ: Красноярський державний педагогічний університет ім. В. П. Астаф'єва, 2010. 108 с.
23. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. Москва: Флінта, 2006. 352 с.
24. Заварзіна Л. Е. Особливості жіночої психології в трактуванні П. Ф. Каптерєва. Психологічна наука та освіта. 2010, №2. - URL: http://psyedu.ru/files/articles/1766/pdf_version.pdf.
25. Здравомислова Є. А. Соціальне конструювання гендера: феміністська теорія. Харків: ХЦГІ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. С.147-174
26. Іванова А. А. Гендерні особливості шлюбно-сімейної поведінки. Київ. 2015. С. 9-13
27. Ільїн Є. П. Стать та гендер. СПб. : Пітер, 2010. 688 с.
28. Ісаєв Д. Д. Психологічне розуміння та вимірювання статі. СПб. : ДПМУ 2012. 63 с.
29. Колесникова Є. Ю. Віртуальний соціум як новий простір конструювання гендерної ідентичності. Південно-Російський Форум, 2013, № 1. С. 76-81.
30. Кон І. Стать та гендер. Андрологія та генітальна хірургія. 2004, № 1-2. С. 31-35.
31. Кльоціна І. С. Гендерна соціалізація: Навч. допомога. - СПб, 1998. 450 с.
32. Кльоціна І.С. Психологія гендерних відносин. Теорія та практика. – СПб.: Алетейя, 2004. 408 с.
33. Костікова І. В. Введення в гендерні дослідження. Москва.: Аспект Прес, 2005. 255 с.
34. Крейдлін Г. Є. Чоловіча та жіноча невербальна комунікація. Гендерна психологія. Москва. 2004. 156 с.
35. Майєрс Д. Соціальна психологія. СПб. : Пітер, 1997. 688 с.
36. Малкіна-Пих І. Г. Гендерна терапія. Москва: Ексмо, 2006. 928 с.
37. Мід М. Чоловіче і жіноче: дослідження статевого питання в світі, що змінюється. Москва.: Російська політична енциклопедія (РОССПЕН), 2004. 216 с.
38. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці. Івано Франківськ. 2009. С. 110-114.

39. Меншій А. М. Гендерні стереотипи у творчості. Миколаїв, 2013. С. 150-155.
40. Пашукова Т. І., Теракопова, А. С. Теоретичний аналіз становлення понять гендера та гендерної ідентичності в психології. Вісник МДЛУ. 2012, № 7. С. 122-132.
41. Панасенко Н. І. Гендерні стратегії : збірник наук. праць. Київ, 2002. С. 414-421.
42. Пелешин А. М. Гендерні та вікові відмінності мови: збірник наукових праць. Львів : Вид-во НУ "ЛП", 2010. С. 88–90.
43. Рубан Л. М. Гендерні особливості перекладу мови. Суми ; Харків, 2013, №4. С. 62-66.
44. Ставицька Л. Гендерна лінгвістика : українська перспектива. Херсон. 2004, №3. С. 58-66.
45. Смирнова Є. В. Гендерні та соціокультурні особливості. Вороніж. 2005, №2. С. 131-137.
46. Ушакін С. А. Поле статі. Вільнюс: ЄГУ. Москва: ТОВ «Варіант», 2007. 320 с.
47. Хамітов Н. В. Філософія та психологія статі. Київ: Ніка-Центр, 2001. 222 с.
48. Хорні К. Жіноча психологія. СПб. : Східно-Європейський інститут психоаналізу, 1993. 222 с.
49. Храбан Т. Є. Теоретичне осмислення концепту "жінка" у лінгвістиці: збірник наукових праць. Київ, 2014. С. 473-481.
50. Чистяк В. А. Способи гендерної характеристики засобами фразеології: український науковий збірник. Львів, 2011. С. 78-86.
51. Шишлова, Є. Е. Гендер як інноваційний дискурс. Вісник МДІМВ, 2013. С. 148-152.

Методика «Розподіл ролей у сім'ї»

Автор: Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська

Мета: визначення ступіня реалізації чоловіком та дружиною відповідних ролей.

Інструкція: відповісти на пропоновані нижче питання, які стосуються деяких моментів організації сімейного життя. Всі відповіді зберігаються в таємниці.

Текст опитувальника розподілу ролей у сім'ї

1. Від кого з вас залежать інтереси й захоплення сім'ї?

А. В основному це залежить від чоловіка.

Б. Це більшою мірою залежить від чоловіка, але й від дружини теж.

В. Це більшою мірою залежить від дружини, але й від чоловіка теж.

Г. В основному це залежить від дружини.

2. Від кого з вас більшою мірою залежить настрої у сім'ї?

А. В основному настрої залежить від дружини.

Б. Більшою мірою настрої залежить від дружини, але й від чоловіка теж.

В. Більшою мірою настрої залежить від чоловіка, але й від дружини теж.

Г. В основному настрої залежить від чоловіка.

3. Якщо виникне необхідність, хто з вас у першу чергу знайде, де можна зайняти велику суму грошей?

А. Це зробить дружина.

Б. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік теж.

В. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина теж.

Г. Це зробить чоловік.

4. Хто у вашій сім'ї частіше запрошує в дім гостей?

А. Частіше запрошує чоловік.

Б. Зазвичай запрошує чоловік, але й дружина теж.

В. Зазвичай запрошує дружина, але й чоловік теж.

М. Частіше запрошує дружина.

5. Кого в сім'ї більше турбує затишок і зручність вашої квартири?

А. В основному чоловіка.

Б. Більшою мірою чоловіка, але й дружину теж.

В. Більшою мірою дружину, але й чоловіка теж.

Г. В основному дружину.

6. Хто з вас частіше першим цілує й обіймає іншого?

А. Зазвичай це робить чоловік.

Б. Зазвичай це робить чоловік, але й дружина теж.

В. Зазвичай це робить дружина, але й чоловік теж.

М. Зазвичай це робить дружина.

7. Хто у вашій сім'ї вирішує, які газети й журнали виписувати?

А. Зазвичай вирішує дружина.

Б. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.

В. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.

Г. Зазвичай вирішує чоловік.

8. Із чієї ініціативи ви частіше ходите в кіно, у театр?

А. З ініціативи чоловіка.

Б. В основному з ініціативи чоловіка, але буває, що й дружини.

В. В основному з ініціативи дружини, але буває, що й чоловіка.

Г. З ініціативи дружини.

9. Хто у вашій сім'ї грає з маленькими дітьми?

А. В основному дружина.

Б. Частіше дружина, але й чоловік теж.

В. Частіше чоловік, але й дружина теж.

Г. В основному чоловік.

10. Від кого у вашій родині залежить взаємна задоволеність інтимними відносинами?

- А. В основному це залежить від чоловіка.
- Б. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- В. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- Г. В основному це залежить від дружини.

11. Майже всі подружні пари час від часу зазнають труднощів в інтимних відносинах; як ви вважаєте, від кого це може залежати у вашій сім'ї (вільно або мимоволі) більшою мірою?

- А. Частіше від чоловіка.
- Б. Зазвичай від чоловіка, але й від дружини теж.
- В. Зазвичай від дружини, але й від чоловіка теж.
- Г. Частіше від дружини.

12. Чиї життєві принципи й правила (відношення до неправди, обов'язковість виконання обіцянок, неможливість запізньов й ін.) є визначальними у вашій родині!

- А. Життєві принципи дружини.
- Б. Як правило, дружини, але в деяких випадках і чоловіка.
- В. Як правило, чоловіка, але в деяких випадках і дружини.
- Г. Життєві принципи чоловіка.

13. Хто у вашій родині стежить за поведінкою маленьких дітей!

- А. В основному це робить дружина.
- Б. Частіше це робить дружина, а іноді й чоловік.
- В. Частіше це робить чоловік, а іноді й дружина.
- Г. В основному це робить чоловік.

14. Хто у вашій сім'ї ходить із дитиною в кіно, театр, на прогулянки й ін.?

- А. В основному це робить чоловік.
- Б. Частіше це робить чоловік, але й дружина теж.
- В. Частіше це робить дружина, але й чоловік теж.
- Г. В основному це робить дружина.

15. Хто у вашій сім'ї більшою мірою звертає увагу на самопочуття іншого?

- А. Чоловік.
- Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.

В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.

Г. Дружина.

16. Уявіть собі таку ситуацію: в обох з вас з'явилася можливість переїхати роботу на більш високо оплачувану, але менш цікаву. Хто це зробить у першу чергу?

А. Це зробить дружина.

Б. Скоріше дружина, ніж чоловік.

В. Скоріше чоловік, ніж дружина.

Г. Це зробить чоловік.

17. Хто у вашій сім'ї займається повсякденними покупками?

А. В основному чоловік.

Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.

В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.

Г. В основному дружина.

18. Хто у вашій сім'ї має більше підстав ображатися на байдужість, черствість, безтактність іншого?

А. Чоловік.

Б. Більшою мірою чоловік, ніж дружина.

В. Більшою мірою дружина, ніж чоловік.

Г. Дружина.

19. Якщо у вашій сім'ї виникнуть грошові труднощі, то хто – чоловік, чи жінка, займеться пошуками додаткового заробітку?

А. Це зробить чоловік.

Б. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина прийме в цьому участь.

В. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік прийме в цьому участь.

Г. Це зробить дружина.

20. Хто у вашій сім'ї планує, як і де провести відпустку

А. В основному дружина.

Б. Частіше дружина, але й чоловік бере участь.

В. Частіше чоловік, але й дружина бере участь.

Г. В основному чоловік.

21. Хто у вашій сім'ї викликає представників різних ремонтних служб і веде з ними переговори!

А. В основному це робить дружина.

Б. Частіше це робить дружина, але іноді й чоловік.

В. Частіше це робить чоловік, але іноді й дружина.

Г. Зазичай це робить чоловік.

Ключ до опитувальника

Обробка результатів зводиться до підрахунку, у якому ступінь тієї або іншої ролі реалізується чоловіком (або дружиною).

Нижче приводиться «ключ» методики (тобто розподіл питань по конкретних сімейних ролях).

Індекси по кожній сфері підраховуються як середнє арифметичне трьох питань.

У питаннях 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19 першому варіанту відповіді (А) приписується 1 бал, другому (Б) - 2 бали, третьому (В) - 3 бали, четвертому (Г) - 4 бали. В інших питаннях значення приписуються у зворотному порядку, тобто в питаннях 2, 3, 7, 9, 12, 13, 16, 20, 21 (А = 4 бали, Б = 3 бали, В = 2 бали, Г = 1 бал).

Підрахунок по сферах (з першої по сьому) ведеться в такий спосіб (у дужках - номери питань, на їхнє місце треба вписати кількість отриманих по даному питанню балів).

Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче - тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина близька до серединного значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

«Тест міжособистісних відносин Лірі»

Автор: Т. Лірі, Р. Лефоржем, Р. Сазеком (1954 р.)

Мета: з її допомогою виявляється переважаючий тип відносин до людей в самооцінці та взаимооценке.

Інструкція: Поставте знак «+»проти тих визначень, які відповідають Вашому уявленню про себе(якщо немає повної впевненості, знак «+» не ставте).

Текст опитувальника теста Лірі

1. Здатний до співпраці, взаємодопомоги.
2. Впевнений в собі.
3. Користується повагою у інших.
4. Не терпить, щоб їм командували.
5. Відвертий.
6. Скаржник.
7. Часто вдається до допомоги інших.
8. Той, хто шукає схвалення.
9. Довірливий і прагне радувати інших.
10. Любить відповідальність.
11. Справляє враження значущості.
12. Має почуття гідності.
13. підбадьорювати.
14. Вдячний.
15. Злий, жорстокий.
16. Хвалькуватий.
17. своєкорисливих.
18. Чи здатний визнати свою неправоту.

19. Деспотичний.
20. Вміє настояти на своєму.
21. Великодушний, терпимо до недоліків.
22. начальницького-владний.
23. Прагне протегувати.
24. Чи здатний викликати захоплення.
25. Надає іншим приймати рішення.
26. Прощає все.
27. Лагідний.
28. Може проявити байдужість.
29. Безкорисливий.
30. Любить давати поради.
31. Залежний, несамостійний.
32. Самовпевнений і напористий.
33. Чекає захоплення від кожного.
34. Часто сумний.
35. На нього важко справити враження.
36. Комунікабельний і пристосування.
37. Відкритий і прямолінійний.
38. Озлоблений.
39. Любить підкорятися.
40. Розпоряджається іншими.
41. Чи здатний бути критичним до себе.
42. Щедрий.
43. Завжди люб'язний в зверненні.
44. Поступливий.
45. Сором'язливий.
46. Любить піклуватися про інших.

47. Думає тільки про себе.
48. Поступливий.
49. Чуйний до закликів про допомогу.
50. Вміє розпоряджатися, наказувати.
51. Часто розчаровується.
52. Невблаганний, але неупереджений.
53. Часто гнівливий.
54. Критичний до інших.
55. Завжди доброзичливий.
56. Сноб (судить про людей за рангом і достатку, а не за особистими якостями).
57. Чи здатний виявляти недовіру.
59. Ревнивий.
60. Любить «поплакатися».
61. Сором'язливий.
62. Образливий, делікатне.
63. Часто буває недружній.
64. Владний.
65. Безініціативний.
66. Чи здатний бути суворим.
67. Делікатний.
68. Всім симпатизує.
69. Діловитий, практичний.
70. Переповнений надмірним співчуттям.
71. Уважний і ласкавий.
72. Хитрий і розважливий.
73. Дорожить думкою оточуючих.
74. Пихатий і самовдоволений.
75. Надмірно довірливий.

76. Готовий довіритися будь-кому.
77. Чи легко ніяковіє.
78. Незалежний.
79. Егоїстичний.
80. Ніжний, м'якосердий.
81. Легко піддається впливу інших.
82. Поважний.
83. Справляє враження на оточуючих.
84. Серцевий.
85. Охоче приймає поради.
86. Має талантом керівника.
87. Легко потрапляє в халепу.
88. Довго пам'ятає образи.
89. Легко піддається впливу друзів.
90. Проникнуть духом протиріччя.
91. Псує людей надмірною добротою.
92. Занадто поблажливий до оточуючих.
93. Марнолюбний.
94. Прагне здобути прихильність кожного.
95. захоплюватися, схильний до наслідування.
96. Охоче підпорядковується.
97. З усіма погоджується.
98. Піклується про інших на шкоду собі.
99. Дратівливий.
100. Сором'язливий.
101. Відрізняється надмірної готовністю підкорятися.
102. Доброзичливий, доброзичливий.
103. Холодний, який вселяє впевненість.

104. Холодний, черствий.
105. Прагне до успіху.
106. Нетерпимий до помилок інших.
107. прихильність до всіх без розбору.
108. Строгий, але справедливий.
109. Всіх любить.
110. Любить, щоб його опікали.
111. Майже ніколи і нікому не заперечує.
112. М'якотілий.
113. Інші думають про нього прихильно.
114. Упертий.
115. Стійкий і крутий, де треба.
116. Може бути щирим.
117. Скромний.
118. Чи здатний сам подбати про себе.
119. Скептичний.
120. Уїдлиий, глузливий.
121. Нав'язливий.
122. Злопам'ятний.
123. Любить змагатися.
124. Прагне ужитися з іншими.
125. Невпевнений в собі.
126. Намагається втішити кожного.
127. Самобічующій.
128. Байдужа, байдужий.

Ключ до опитувальника

При обробці підраховується кількість відносин кожного типу.

Спочатку підраховується кількість балів по кожному з виділених 8 типів міжособистісних відносин.

Наступним етапом є визначення ступеня вираженості типу. Максимальна оцінка рівня по кожному типу, яку передбачає методика Лірі на міжособистісні стосунки, може становити 16 балів, які, в свою чергу, поділяються на 4 ступені вираженості відносини:

- від 0 до 4 балів: низька ступінь вираженості (адаптивна поведінка);
- від 5 до 8 балів-помірна ступінь вираженості (також адаптивна поведінка);
- від 9 до 12 балів: високий ступінь вираженості (екстремальна поведінка);
- від 13 до 16 балів: екстремальна ступінь вираженості (екстремальне до патології поведінка).

Методика “Маскулінність – фемінінність” Сандри Бем

Автор: Сандра Бем (1974 р.)

Мета: діагностика психологічної статі й визначає ступіню маскулінності й фемінінності особистості.

Інструкція: Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких необхідно відповісти “так” або “ні”, оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей.

Текст опитувальника Сандри Бем

1. Впевнений у собі.
2. Поступливий.
3. Здатний допомогти.
4. Схильний захищати свої погляди.
5. Життєрадісний.
6. Похмурий.
7. Незалежний.
8. Сором'язливий.
9. Совісний.
10. Атлетичний.
11. Ніжний.
12. Театральний.
13. Наполегливий.
14. Ласий на лестоці.
15. Щасливий.
16. Сильна особистість.
17. Відданий.
18. Непередбачуваний.
19. Сильний.

20. Жіночний.
21. Надійний.
22. Аналітичний.
23. Співчутливий.
24. Ревнивий.
- +25. Здатний до лідерства.
26. Що опікується про людей.
27. Прямий, правдивий.
28. Схильний до ризику.
29. Сенситивний.
30. Потайливий.
31. Швидкий у прийнятті рішень.
32. Жалісливий.
33. Щирий.
34. Самодостатній.
35. Здатний утішити.
36. Гоноровий.
37. Владний.
38. Володіє тихим голосом.
39. Привабливий.
40. Мужній.
41. Теплий, сердечний.
42. Важний.
43. Обстоює власну позицію.
44. М'який.
45. Вміє дружити.

46. Агресивний.
47. Довірливий.
48. Неєфективний.
49. Схильний вести за собою.
50. Інфантильний.
51. Адаптивний.
52. Індивідуаліст.
53. Не люблячий лайки.
54. Несистематичний.
55. Конкурентноспроможний.
56. Люблячий дітей.
57. Тактовний.
58. Амбіційний, честолюбний.
59. Спокійний.
60. Традиційний, підвладний умовностям.

Ключ до опитувальника

Маскулінність (“так”): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінінність (“так”): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Інші пункти – нейтральні.

За кожний збіг відповіді із ключем нараховується 1 бал. Потім визначаються показники фемінінності (F) і маскулінності (M) у відповідності з наступними формулами.

F = (сума балів за фемінінністю): 20;

M = (сума балів за маскулінністю): 20.

Основний індекс IS визначається як:

$IS = (F - M) \times 2,322$.

Якщо величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1, то роблять висновок про андрогінність. Якщо індекс менше -1 ($IS < -1$), то робиться висновок про маскулінність, а якщо індекс більше +1 ($IS > 1$) – про фемінінність. При цьому, у випадку коли $IS < -2,025$, говорять про яскраво виражену маскулінність, а якщо $IS > +2,025$ – говорять про яскраво виражену фемінінність.

Завдання з тренінгу «Формування толерантних гендерних стереотипів»

Заняття 1. Вступне (70 – 90 хв.).

Заняття проводиться у три етапи. На першому етапі – знайомства – ведучий пропонує учасникам поділитися очікуваннями від тренінгу.

Вправа 1. «Очікування від тренінгу» (10 хв.)

Мета: визначення надій та очікувань учасників щодо заняття.

Матеріали: плакат із малюнком дерева, стікери, ручки, маркери.

Тренер просить учасників подумати, що вони очікують від заняття, сформулювати їх у висловлювання. Формують висловлювання, записуючи його на стікерах, і прикріплюють на плакаті дерева (на кроні дерева, його гілках або біля крони).

Вправа 2. «Уявити себе у довільній манері» (15 хв.)

Наступне завдання, а саме: назвати ім'я, яке учасник віддає перевагу як звернення до себе, і одне прикметник, що найбільш характеризує особистість учасника з його/її точки зору. Після пред'явлення імені учаснику необхідно трохи розповісти про себе (все, що він вважає потрібним для презентації свого публічного «Я»).

Мета: проведення етапу знайомства навіть серед добре знайомих між собою учасників дозволяє створити робочий настрій та перейти до другого етапу – подання учасниками свого гендерного образу.

Другий етап - презентація особистого гендерного образу.

Вправа 3. «Розповідь» (15 хв.)

Учасникам пропонується через невелику розповідь представити себе групі вже як чоловік або жінка: «Я як чоловік...» і «Я як жінка...».

Мета: диференціація гендерного образу особистості.

Вправа 4. «Дискусія» (15 хв.)

Третій етап – обговорення особистих презентацій – групова дискусія, в якій ведучий акцентує увагу учасників на тому факті, що вони переважно говорять про себе як чоловіка чи жінку, пред'являючи свої соціально-психологічні, а не біологічні характеристики. Причому ці характеристики можуть збігатися у різних за статтю учасників. Отже, учасники усвідомлюють, що уявлення про мужність та жіночність складаються і реалізуються лише в рамках міжособистісної взаємодії та мають опосередкований, а не прямий зв'язок із біологічними особливостями чоловічого та жіночого організму.

Вправа 5. «Малюнок» (15 хв.)

Після дискусії тренер пропонує учасникам об'єднатися у малі групи по 3-4 особи, кожному взяти аркуші паперу та олівці та протягом 15 хвилин постаратися зобразити ідеального чоловіка та

ідеальну жінку. Після цього ведучий починає групове обговорення малюнків, звертаючи увагу учасників групи на вплив гендерних стереотипів на зображення та сприйняття зроблених малюнків, а також – на зв'язок усних та візуальних гендерних образів.

Вправа 6. «Завершення». (5-10 хв.)

Після закінчення заняття ведучий організує висловлювання учасників із кола з приводу того, що вони дізналися цьому занятті і з якими почуттями покидають його.

Заняття 2. (95 хв.)

Мета – визначення специфіки особистої гендерної соціалізації учасників групи.

Вправа 1. «Взаємодія». (45 хв.)

Ведучий розбиває учасників на малі групи та пропонує їм протягом 15 хвилин згадати та обговорити між собою історію відносин чоловіків та жінок у своїй сім'ї з акцентом на наступних темах:

1. Як взаємодіяли між собою Ваші бабусі та дідусі?
2. Які в них були домівки, чим займалися поза домом?
3. Як взаємодіяли між собою Ваші мама та тато?
4. Які в них обов'язки вдома, чим займаються поза домом?

Потім учасники збираються в загальне коло, і ведучий починає групову дискусію, завданням якої є виявлення значних джерел інформації про моделі гендерних відносин та актуалізація змісту інформації, що транслюється цими джерелами. Основний акцент провідний робить на виявленні гендерних стереотипів асиметричного та сексистського змісту та зіставленні їх із гендерними уявленнями значних агентів соціалізації. Зіставлення дозволить ведучому актуалізувати в учасників уявлення про множинність гендерних моделей та підвищити рівень усвідомлення та критичності стосовно традиційних стереотипів. Тривалість обговорення 30 хвилин.

Вправа 2. «Інформація». (45 хв.)

Після цієї дискусії ведучий пропонує учасникам ще раз розбитися на малі групи (попросивши цього разу об'єднатися так, щоб малі групи були складені з учасників, які не збиралися разом у попередній раз). І пропонує протягом 15 хвилин обговорити між собою такі теми:

1. Яка інформація про належну поведінку хлопчика/дівчинки надходила до Вас від батьків, вчителів, однолітків?
2. Яким інформаційним посланням Ви зараз слідуєте, що помічаєте у своїй поведінці з цих послань/очікувань оточуючих?
3. Яким посланням Ви чините опір, що робите проти послань/очікувань оточуючих щодо Вашої поведінки?

Потім учасники збираються до спільного кола, і ведучий розпочинає загальну дискусію про враження учасників, які вони отримали у малих групах. Тривалість дискусії – 30 хвилин.

Завершення зустрічі – висловлювання учасників з про свій стан після групової роботи – 5 хвилин.

Заняття 3. «Рольова гра» (90 хв.)

Мета – виявити внутрішні гендерні стереотипи учасників та їх прояв у міжособистісній взаємодії.

Вправа 1. «Розминка» (15 хв.)

Учасники сідають по колу, і ведучий дає їм таку інструкцію: «Нехай кожен із вас подумає над тим, яку якість ви найбільше цінуєте в людях. Після того, як ви оберете цю якість, придумайте (або згадайте) коротку розповідь, яка б несла інформацію про неї. Інші учасники повинні на вашу розповідь здогадатися, про яку якість йдеться». Потім ведучий пропонує кільком учасникам за бажанням розповісти про обрану якість.

Вправа 2. «Основна частина» (60 хв.)

Учасники діляться на «двійки»: «батьки» та «дитина». Кожній «двійці» пропонується розіграти проблемну ситуацію спілкування «батьків» та «дитини», пов'язану з гендерно нетиповою поведінкою/бажанням «дитини» (наприклад, «син» вирішив стати вихователем дитячого садка, «дочка» вирішила стати слюсарем автосервісу/спортсменом-гонщиком) і т.п.). Кожен має виступити в ролі «батьків» та «дитини».

Після кожної серії рольової взаємодії проводиться групова дискусія, в якій ведучий наголошує на почуттях і поведінкових реакціях, які виникали в учасників у тій чи іншій ролі. Під час обговорення почуттів ведучий може ставити учасникам питання, чи заважає невідповідність традиційним гендерним стереотипам людині виявляти ті значні особисті якості, про які йшлося у розминці.

Завершення роботи: учасники по колу висловлюються про свої почуття, які залишаються після закінчення тренінгу – 15 хвилин.

Заняття 4. «Визначення стереотипів» (90 хв.)

Вправа 1. «Есе» (90 хв.)

Мета – дослідження обмежень, що накладаються на особистість традиційними асиметричними гендерними стереотипами.

Ведучий пропонує учасникам за 10 хвилин написати невелике есе (1-1,5 сторінки) на тему «Якби я на один день став/а жінкою/чоловіком». Після виконання завдання проводиться групове обговорення написаних есе – 30 хвилин.

Потім учасникам пропонується скласти список властивостей характеру, які заважають чи допомагають їм досягати особистих цілей – 10 хвилин. Після цього проводиться групова дискусія, у якій акцент робиться на виявленні того, наскільки виділені якості особистості співвідносяться з гендерними стереотипами маскуліності/фемініності – 30 хвилин.

Після закінчення заняття учасники по колу висловлюють свої враження та думки – 10 хвилин.

Заняття 5. «Установка сексизму» (90 хв.)

Мета – розпізнавання та подолання елементів сексизму у соціальних практиках.

Вправа 1. «Розминка»

Ведучий пропонує учасникам по колу поділитись своїм емоційним станом вербальним чи невербальним способом – 5 хвилин.

Потім ведучий розбиває учасників на малі групи та роздає їм заздалегідь підготовлені друковані матеріали – вирізки з газет та журналів (статті, ілюстрації, рекламні сторінки тощо), дає визначення сексизму та пропонує проаналізувати ці матеріали з погляду наявності чи відсутності в них сексизму: що з погляду є ознакою сексизму і можна передати сенс запропонованої статті без сексизму – 15 хвилин.

Потім проводиться групове обговорення результатів роботи у малій групі – 30 хвилин.

Після закінчення групової дискусії ведучий знову розбиває учасників на малі групи, роздає їм аркуші паперу та кольорові олівці та пропонує протягом 20 хвилин розробити макет молодіжного журналу, в якому не було б ознак сексизму.

Потім проводиться групове обговорення результатів роботи у малій групі – 20 хвилин.

На наступне заняття учасникам дається завдання самостійно вибрати якийсь засіб масової інформації (газету, журнал, теле- або радіопрограму), визначити вибірку дослідження (певна кількість випусків ЗМІ) та матеріал для дослідження (статті, реклама, фільми, новини, музичні передачі, ток-шоу тощо)

Питання для структурування та подання результатів дослідження:

яким джерелом ви користувалися (тип носія)?

що дивилися?

як збирали дані (час, частота)?

що спостерігали (яку програму/газету тощо, скільки випусків/номерів тощо)?

які теми, що стосуються гендерної проблематики, ви виявили?

Учасникам також пропонується виконати друге домашнє завдання: оцінити атмосферу гендерної толерантності та рівноправності на заняттях за допомогою методу структурованого спостереження за опитувальником Мерселі Дженкінс:

Чи кажете Ви та Ваші співрозмовники гендерно-нейтральною мовою, чи використовуєте Ви та Ваші співрозмовники при розмові звернення обох родів?

Чи однаковим чином відноситься зміст предметів, що викладаються, мови викладачів на уроках до чоловіків і жінок?

Чи в однаковій мірі показується професійна діяльність, досягнення, проблеми та досвід жінок і чоловіків у підручниках, які ви читаєте? Чи звертаєте Ви увагу на можливі проблеми такого роду в текстах?

Чи є в навчальних текстах, що ви читаєте, гендерні стереотипи?

Чи відображають підручники, які ви читаєте, і предмети цінності, що прослуховуються, вільні від упереджень за ознакою статі?

На завершення роботи учасники по колу висловлюють свої враження та думки – 10 хвилин.

Заняття 6. «Продовження» (60 хв.)

Продовження заняття 5.

Мета – провести деконструкцію гендерних стереотипів.

Обговорення групи результатів виконання домашнього завдання.

На завершення роботи ведучий пропонує учасникам згадати гендерно забарвлені прислів'я, приказки та анекдоти, а потім змінити гендер осіб, про які вони складені.

Фінальна зустріч (75 хв.)

Ведучий розбиває учасників на малі групи та пропонує протягом 20 хвилин обговорити такі питання (питання доцільно роздати за день до початку заняття як домашнє завдання):

Що для вас означає бути чоловіком?

З чим, з якими характеристиками пов'язане ваше сприйняття себе як чоловік (жінка)?

Як ви вважаєте, наскільки ви толерантні до осіб, чий гендерний вигляд не збігається з вашими уявленнями?

Як ви думаєте, якими особистісними особливостями відрізняються люди з нетиповим, на вашу думку, гендерним виглядом?

Уявіть собі, що ви стали інвалідом із фізичним недоліком, як би змінився ваш образ маскуліності/фемінінності? Як би ви почувалися? Що змінилося б у вашому житті? Що змінилося?

Потім учасники збираються до спільного кола, і ведучий просить усіх висловити свої думки та враження від обговорення питань у малих групах – 30 хвилин.

Після групової дискусії ведучий пропонує учасникам протягом 15 хвилин написати невелике (1-1,5 стор.) есе «Якби я одного дня став жінкою (стала чоловіком)». Потім ведучий пропонує обговорити враження учасників, які виникли у них у ході цієї роботи – 15 хвилин.

Вправа «Очікування» (5 хв.)

Наш тренінг добігає кінця, повернемося до наших очікувань. Якщо вони здійснилися, то кожен із вас підійде до нашого символічного «дерева» і переставить свій стікер у нижню частину.

На завершення роботи учасники по колу висловлюють свої враження та думки (рефлексія): Як пройшов тренінг? Що було особливо складно? Що було цікаво та важливо? – 10 хвилин.

ДОДАТОК Д

Кореляція.

Розподіл ролей у сім'ї у відсотках до тренінгу

	Роль переважно жіноча	Роль жіноча та чоловіча в рівній мірі	Роль переважно чоловіча	Важко відповісти
Турбота про емоційний комфорт	70	27	2	1
Забезпечує безпеку	1.5	15	82	1.5
Ведення домашнього господарства	48	49	1	2
Матеріальне забезпечення сім'ї	1	42	56	1
Виховання дітей	70	28	2	0
Прийняття важливих рішень	3	70	26	1
Забезпечення затишку в будинку	70	29	0.5	0.5
Організація сімейного відпочинку	2	77	18	3

Розподіл ролей у сім'ї у відсотках після проведення тренінгу

	Роль переважно жіноча	Роль жіноча та чоловіча в рівній мірі	Роль переважно чоловіча	Важко відповісти
Турбота про емоційний комфорт	25	72	2	1
Забезпечує безпеку	1.5	37	60	1.5
Ведення домашнього господарства	27	70	1	2
Матеріальне забезпечення сім'ї	1	42	56	1
Виховання дітей	30	68	2	0

Прийняття важливих рішень	3	70	26	1
Забезпечення затишку в будинку	70	29	0.5	0.5
Організація сімейного відпочинку	2	77	18	3

Кореляційний зв'язок між гендерними стереотипами та складністю міжособистісних стосунків осіб раннього дорослого віку

Коефіцієнт кореляції до гендерних стереотипів	Рівень зв'язку	Зв'язок
Рівень комунікації	0,01	сильний
Адаптованість поведінки	0,01	сильний